

SEANCES DU JEUDI 26 OCTOBRE 1989
VERGADERINGEN VAN DONDERDAG 26 OKTOBER 1989ASSEMBLEE
PLENAIRE VERGADERINGSEANCE DE L'APRES-MIDI
NAMIDDAGVERGADERING

SOMMAIRE:

PROPOSITIONS DE LOI (Discussion):

Proposition de loi relative à l'interruption de grossesse, tendant à modifier les articles 348, 350 et 351 du Code pénal et à abroger les articles 352 et 353 du même code.

Proposition de loi relative à l'application des articles 350, 351, 352, 353 et 383 du Code pénal.

Proposition de loi modifiant les articles 350 à 353 du Code pénal relatifs à l'avortement (*Docs. n°s 569-1 et 2*).

Proposition de loi modifiant les articles 348 et 350 à 353 du Code pénal et insérant un article 353bis dans le même code.

Proposition de loi modifiant les articles 350 à 353 du Code pénal relatifs à l'avortement (*Docs. n°s 594-1 et 2*).

Discussion générale (Reprise). — *Orateurs*: MM. Cooreman, Erdman, Laverge, Gijs, p. 221, p. 230 et p. 237.

PRESENTATION DE CANDIDATS A LA COUR DE CASSATION ET A LA COUR D'ARBITRAGE:

Page 227.

Résultat du scrutin, p. 229 et p. 236.

Ann. parl. Sénat de Belgique — Session ordinaire 1989-1990
Parlem. Hand. Belgische Senaat — Gewone zitting 1989-1990

INHOUDSOPGAVE:

VOORSTELLEN VAN WET (Beraadslaging):

Voorstel van wet betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350 en 351 van het Strafwetboek te wijzigen en de artikelen 352 en 353 van hetzelfde wetboek op te heffen.

Voorstel van wet betreffende de toepassing van de artikelen 350, 351, 352, 353 en 383 van het Strafwetboek.

Voorstel van wet tot wijziging van de artikelen 350 tot 353 van het Strafwetboek betreffende de zwangerschapsafbreking (*Gedr. St. nrs. 569-1 en 2*).

Voorstel van wet tot wijziging van de artikelen 348 en 350 tot 353 van het Strafwetboek en tot invoeging van een artikel 353bis in hetzelfde wetboek.

Voorstel van wet tot wijziging van de artikelen 350 tot 353 van het Strafwetboek betreffende de zwangerschapsafbreking (*Gedr. St. nrs. 594-1 en 2*).

Algemene beraadslaging (Hervatting). — *Sprekers*: de heren Cooreman, Erdman, Laverge, Gijs, blz. 221, blz. 230 en blz. 237.

VOORDRACHT VAN KANDIDATEN VOOR HET HOF VAN CASSATIE EN VOOR HET ARBITRAGEHOF:

Bladzijde 227.

Uitslag van de geheime stemming, blz. 229 en blz. 236.

COMMUNICATION DE M. LE PRÉSIDENT :

Page 228.

ORDRE DES TRAVAUX :

Page 229.

PROPOSITIONS DE LOI (Prise en considération) :

Page 236.

Mmes Dardenne et Nélis. — Proposition de loi modifiant le délai de prescription de l'action publique lorsque la victime d'un viol est mineure.

Mmes Nélis et Dardenne. — Proposition de loi complétant l'article 19 de la loi du 8 juillet 1976 organique des centres publics d'aide sociale.

Mmes Dardenne et Nélis. — Proposition de loi tendant à faciliter les poursuites en matière de viol.

Mmes Nélis et Dardenne. — Proposition de loi complétant l'article 11 de la nouvelle loi communale.

M. Duquesne. — Proposition de loi modifiant l'article 22 de l'arrêté royal n° 38 du 27 juillet 1967 organisant le statut social des travailleurs indépendants.

M. Henrion. — Proposition de loi complétant la loi du 3 mai 1880 sur les enquêtes parlementaires.

COMPOSITION DE COMMISSIONS (Modifications) :

Page 236.

PROPOSITION DE LOI (Dépôt) :

Page 242.

MM. Van Thillo et Buchmann. — Proposition de loi portant réforme de l'impôt des sociétés.

INTERPELLATIONS (Demandes) :

Page 242.

M. Hatry au Premier ministre, au Vice-Premier ministre et ministre du Budget et de la Politique scientifique et au ministre des Finances sur « les graves déviations dans l'exécution du budget de l'année 1989 et les conséquences qui en découlent dans ces circonstances sur le budget déjà déposé de 1990 ».

Mme Dardenne au secrétaire d'Etat à la Santé publique et à la Politique des Handicapés sur « la pratique de l'irradiation des aliments en Belgique ».

MEDEDELING VAN DE VOORZITTER :

Bladzijde 228.

REGELING VAN DE WERKZAAMHEDEN :

Bladzijde 229.

VOORSTELLEN VAN WET (Inoverwegingneming) :

Bladzijde 236.

De dames Dardenne en Nélis. — Voorstel van wet tot wijziging van de verjaringstermijn van de strafvordering wanneer het slachtoffer van een verkrachting minderjarig is.

De dames Nélis en Dardenne. — Voorstel van wet tot aanvulling van artikel 19 van de organieke wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn.

De dames Dardenne en Nélis. — Voorstel van wet strekkende om het instellen van vervolging wegens verkrachting te vergemakkelijken.

De dames Nélis en Dardenne. — Voorstel van wet tot aanvulling van artikel 11 van de nieuwe gemeentewet.

De heer Duquesne. — Voorstel van wet tot wijziging van artikel 22 van het koninklijk besluit nr. 38 van 27 juli 1967 houdende inrichting van het sociaal statuut der zelfstandigen.

De heer Henrion. — Voorstel van wet tot aanvulling van de wet van 3 mei 1880 op het parlementair onderzoek.

SAMENSTELLING VAN COMMISSIES (Wijzigingen) :

Bladzijde 236.

VOORSTEL VAN WET (Indiening) :

Bladzijde 242.

De heren Van Thillo en Buchmann. — Voorstel van wet houdende hervorming van de vennootschapsbelasting.

INTERPELLATIES (Verzoeken) :

Bladzijde 242.

De heer Hatry tot de Eerste minister, tot de Vice-Eerste minister en minister van Begroting en Wetenschapsbeleid en tot de minister van Financiën over « de ernstige ontsporingen bij de uitvoering van de begroting voor het jaar 1989 en de gevolgen daarvan voor de reeds ingediende begroting voor 1990 ».

Mevrouw Dardenne tot de staatssecretaris voor Volksgezondheid en Gehandicaptenbeleid over « de bestraling van eetwaren in ons land ».

PRESIDENCE DE M. SWAELEN, PRÉSIDENT
VOORZITTERSCHAP VAN DE HEER SWAELEN, VOORZITTER

MM. Vannieuwenhuyze et Mouton, secrétaires, prennent place au bureau.

De heren Vannieuwenhuyze en Mouton, secretarissen, nemen plaats aan het bureau.

Le procès-verbal de la dernière séance est déposé sur le bureau.

De notulen van de jongste vergadering worden ter tafel gelegd.

La séance est ouverte à 15 h 5 m.

De vergadering wordt geopend te 15 h 5 m.

VOORSTEL VAN WET BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSAFBREKING, STREKKENDE OM DE ARTIKEL 348, 350 EN 351 VAN HET STRAFWETBOEK TE WIJZIGEN EN DE ARTIKEL 352 EN 353 VAN HET ZELFDE WETBOEK OP TE HEFFEN

VOORSTEL VAN WET BETREFFENDE DE TOEPASSING VAN DE ARTIKEL 350, 351, 352, 353 EN 383 VAN HET STRAFWETBOEK

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKEL 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSAFBREKING

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKEL 348 EN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK EN TOT INVUEGING VAN EEN ARTIKEL 353BIS IN HET ZELFDE WETBOEK

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKEL 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSAFBREKING

Hervatting van de algemene beraadslaging

PROPOSITION DE LOI RELATIVE A L'INTERRUPTION DE GROSSESSE, TENDANT A MODIFIER LES ARTICLES 348, 350 ET 351 DU CODE PENAL ET A ABROGER LES ARTICLES 352 ET 353 DU MEME CODE

PROPOSITION DE LOI RELATIVE A L'APPLICATION DES ARTICLES 350, 351, 352, 353 ET 383 DU CODE PENAL

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 350 A 353 DU CODE PENAL RELATIFS A L'AVORTEMENT

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 348 ET 350 A 353 DU CODE PENAL ET INSERANT UN ARTICLE 353BIS DANS LE MEME CODE

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 350 A 353 DU CODE PENAL RELATIFS A L'AVORTEMENT

Reprise de la discussion générale

De Voorzitter. — Dames en heren, wij hervatten de algemene beraadslaging over de voorstellen van wet betreffende de zwangerschapsafbreking.

Nous reprenons la discussion générale des propositions de loi relatives à l'interruption de grossesse.

Het woord is aan de heer Cooreman.

De heer Cooreman. — Mijnheer de Voorzitter, men heeft reeds meerdere malen hulde gebracht aan de rapporteurs en aan de voorzitter van de commissie. Ik sluit mij daar graag bij aan. Ik wil in deze hulde ook de heer Henrard, secretaris van de commissie, betrekken. Hij is een minzaam, stipt en objectief man die met zeer veel geduld en bekwaamheid onze rapporteurs sinds vele jaren in grote mate heeft bijgestaan.

Nadat op 15 december 1971 de senatoren Calewaert, Houssiaux en Pierson een wetsvoorstel indienden tot gedeeltelijke liberalisatie van zwangerschapsafbreking, nam de regering in haar wetsontwerp nummer 634 van 27 juni 1973, het initiatief tot schrapping van de drie laatste leden van artikel 383 van het Strafwetboek nopens de anticonceptiva.

Dit ontwerp werd de dag zelf van zijn indiening in de Kamer en 's anderendaags, op 28 juni 1973, in de Senaat aangenomen

en werd de wet van 9 juli 1973. Daarmee werd het bewijs geleverd dat Kamer en Senaat zeer snel kunnen werken.

Deze wet wijzigde de wet van 20 juni 1923, die tot stand kwam na de oorlog van 1914-1918. Na het jaar 1919, met 123 314 geboorten, maar vooral de jaren 1920 en 1921, met 163 738 en 163 333 geboorten, waren deze lichtjes gedaald tot 153 611 in 1922. Er ontstond een bepaalde vrees voor een demografische terugloop. Deze geboortecijfers golden toen voor een bevolking van ongeveer 7 500 000 inwoners. In 1986 telde men in ons land nog slechts 117 271 geboorten voor een bevolking van 9 864 751 inwoners en men is niet ongerust.

Tijdens de bespreking van het wetsontwerp van 27 juni 1973, verklaarde minister Vanderpoorten dat de « depenalisering » van de contraceptiva, samen met een aantal maatregelen voor werkelijke bescherming van de ongehuwde moeder en een herstructurering van adoptie en afstamming, het abortusprobleem in zijn werkelijk perspectief zou plaatsen.

Hij zei tevens dat in medische kringen algemeen werd aanvaard dat het vrij gebruik van contraceptiva een van de middelen is ter voorkoming van clandestiene, zelfs gelegaliseerde abortus en tot het verwezenlijken van verantwoord ouderschap, aldus het verslag van volksvertegenwoordiger De Graeve, document 634-2 van 1972-1973.

Wij zien dat onze vooruitzichten niet werden gerealiseerd. Professor Renaeer citeert Nederland waar in 1977 op 100 gehuwde vrouwen die een abortus lieten uitvoeren 45 geen anticonceptie gebruikten gedurende de cyclus waarin de zwangerschap ontstond. Bij de ongehuwde vrouwen, de weduwen en gescheiden vrouwen gebruikten meer dan 60 pct. geen anticonceptie bij het ontstaan van de zwangerschap.

Volgens Vekemans en Dohmen gaven de cijfers, in een groep Belgische abortusklinieken aan, dat 48,6 pct. van de vrouwen die om een zwangerschapsafbreking verzochten, geen anticonceptie gebruikten, 26,4 pct. pasten onderbroken betrekkingen of periodieke onthouding toe, en slechts 25,1 pct. gebruikten een of andere anticonceptieve methode.

Deze wet heeft dus blijkbaar geen oplossing gebracht aan dit probleem, noch een ruim gebruik van anticonceptiva in de hand gewerkt.

Is onze bevolkingstoestand vandaag dan zo schitterend? Men gaat er van uit dat het toelaten van abortus *provocatus* geen weerslag heeft op de demografie.

Het is duidelijk dat allereerst de wil telt om kinderen te aanvaarden. In deze zin komt op de eerste lijn de anticonceptie, maar gezien de abortus al te veel als een anticonceptivum wordt beschouwd, heeft dat een rechtstreekse weerslag op het aantal geboorten. Indien er 15 000 abortussen worden gepleegd op Belgische vrouwen, zouden er theoretisch 15 000 geboorten meer kunnen zijn.

Sta mij toe enkele cijfers te citeren uit een prognose van het Nationaal Instituut voor de statistiek die weliswaar enkele jaren oud is. Uit die prognose blijkt dat de provincie Antwerpen in 1980 1 570 371 inwoners telde, dat dit tegen het jaar 2000 zou dalen tot 1 532 525 en tegen 2025 tot 1 401 753.

Alleen in de provincie Limburg zou de bevolking van 716 294 in 1980 toenemen tot 783 347 in het jaar 2010 om tegen 2025 te dalen tot 762 783.

In de provincies Oost- en West-Vlaanderen verwacht men ook een afname van het bevolkingsaantal terwijl de provincie Brabant van 1980 tot 2025 bijna 400 000 inwoners zal verliezen.

Volgens deze prognose zou het aantal inwoners van de provincie Henegouwen van 1 302 830 in 1980 dalen tot 1 046 624 in 2025. Vooral het arrondissement Charleroi, het arrondissement van een van de rapporteurs, kent een enorme daling van 444 613 tot 336 264 inwoners. De bevolking van de provincie Henegouwen zal aldus van 1980 tot 2025 met meer dan 250 000 verminderen.

In de provincie Luik daalt het bevolkingscijfer van 1 000 315 tot 855 460. De sterkste daling wordt verwacht in het arrondissement Luik waar het aantal inwoners van 605 795 zal teruglopen tot 483 694.

In de provincies Namen en Luxemburg wordt slechts een kleine daling van het bevolkingsaantal verwacht.

Uit deze prognose blijkt dat tegen het jaar 2025 ons land 1 miljoen inwoners minder zal tellen terwijl het aandeel van de vreemdelingen zal toenemen. De daling zal vooral het Brusselse Gewest treffen.

Sta mij toe een passus aan te halen uit het werk van Alfred Sauvy *Coût et valeur de la vie humaine* gepubliceerd in 1977:

« Apparemment, le refus de la vie est individuel; ce sont des couples, des ménages, qui reculent devant les charges de la descendance. En réalité, le refus est collectif. Depuis douze ans, tous les efforts ont été déployés pour faciliter le refus de cet indésirable, de cet intrus qu'est l'enfant. Les arguments les plus affligeants, les moins dignes, ont été répandus par les néo-bien-pensants.

Un immense manque de franchise a saisi ces dernières années l'humanité tremblante. Dans toutes les organisations internationales et dans tous les pays a été admis le principe: « Le ménage doit être mis en mesure d'avoir le nombre d'enfants qu'il désire. » Le plus souvent, cette phrase visait les ménages des pays pauvres et les moyens contraceptifs à mettre à leur disposition; mais il existe aussi des ménages frustrés qui, placés dans d'autres conditions, auraient désiré un deuxième ou un troisième enfant. Ces conditions ont été refusées de façon à pouvoir émettre l'argument justificateur: « Comment voulez-vous qu'un jeune ménage puisse élever des enfants devant les difficultés de la vie contemporaine: inflation, chômage, travail féminin, etc. ? »

Présence d'esprit? Disons plutôt absence d'esprit, car les conditions matérielles des Occidentaux sont les meilleures de notre monde et de tous les temps. Lorsque le souci du niveau de vie l'emporte, le nombre d'enfants optimal est zéro, dès l'instant que le ménage ne compte plus sur ses enfants pour ses vieux jours. »

Hij is een specialist, een econoom.

Hij vervolgt: « Cette société a peur de tout et d'elle-même. Ne voit-on pas un homme éminent, comme René Dumont, annoncer que ce refus de l'enfant fait de la place aux pays pauvres et exubérants! C'est supposer que, toute notion de famille et de nation étant supprimée, un gouvernement mondial est dès aujourd'hui en action, dans un régime pleinement collectiviste et généreux. Le Christ n'a jamais été aussi loin. Dans un telle vision, la jeunesse qui monte viendrait assister le vieillard européen à ses derniers moments et lui fermer pieusement les yeux. Nous pouvons imaginer, au contraire, les revanches de la vie. »

Ik zou Chaunu, lid van l'*Institut de France*, kunnen citeren, maar zal het niet doen. Sauvy spreekt niet specifiek over België, maar over geheel Europa.

Vanochtend en ook gisteren heeft men de geschiedenis geschetst van het verloop van de voorstellen van wet nopens abortus *provocatus*. Het is echter altijd gevaarlijk de geschiedenis weer te geven als men de documenten niet nakijkt.

Een groot historicus heeft vanochtend verklaard dat alles is begonnen met het proces-Peers. Verontschuldigt me, maar dit doet de leden van de Senaat, die hier weliswaar niet meer zijn, groot onrecht.

In 1971 hebben de socialisten Calewaert, Pierson en Housiaux het initiatief genomen. Pas in 1973 is de aanhouding van dokter Peers gebeurd. Daarop zijn een hele reeks voorstellen van wet gevolgd.

In 1971 stelde men voor abortus toe te laten binnen een termijn van 15 weken na de bevruchting, mits gunstig en schriftelijk advies van ten minste 2 geneesheren waaronder ten minste één geneesheer-specialist in de verloskunde en gynaecologie, bij medische indicatie.

Bij sociale of ethisch-sociale redenen dienden er ten minste 3 geneesheren een gunstig en schriftelijk advies te geven, waaronder één geneesheer-neuropsychiater en één geneesheer-specialist in verloskunde en gynaecologie. Na 15 weken werd er dus geen enkele abortus toegelaten.

Op 15 mei 1974 stelde men reeds voor dat abortus niet strafbaar zou zijn gedurende de 12 eerste weken na de bevruchting of indien de voortgang van de zwangerschap de lichamelijke of geestelijke gezondheid van de vrouw bedreigt of indien er gevaar bestaat voor misvorming van de foetus.

In 1979 werd hetzelfde wetsvoorstel hernomen door de senatoren van PS en SP. In 1978 dienden PVV-senatoren Herman, Vanderpoorten, Daems, De Clercq, Février en Boey een voorstel in waarin abortus niet strafbaar werd gesteld « ingeval het uitdragen van de zwangerschap een ernstige en langdurige bedreiging vormt voor de gezondheid van de vrouw... »

De beoordeling van deze gezondheidstoestand diende te stoeien op een globale benadering van alle factoren die eigen zijn aan elk individu. Er werden dus geen termijnen gesteld.

Op 20 maart 1981 dienden PVV en PRL samen een nieuw voorstel in, maar aangevuld met bepalingen nopens verplegingsinrichting en het opstellen van een dossier met volgende norm: « ingeval het uitdragen van een zwangerschap een ernstige en langdurige bedreiging vormt voor haar psychische en fysieke gezondheid ».

Op 2 maart 1982 diende mevrouw Herman, gesteund door PVV en PRL, hetzelfde wetsvoorstel in.

Senator Lallemand — het is de eerste maal dat zijn naam in dit verband wordt genoemd — diende op 12 februari 1982, en gesteund door PS en SP, een voorstel in om de abortus als een daad van uitoefening van de geneeskunst te bepalen, gepaard met de wijziging van artikel 350 van het Strafwetboek en opheffing van de artikelen 351, 352 en 353 en de 2 laatste leden van artikel 383 van het Stafwetboek.

Op 6 maart 1986 wordt voor het eerst een wetsvoorstel ingediend door de senatoren Lallemand en Herman, gesteund door PS, SP, PVV, PRL en voor de eerste maal ook door Ecolo en Agalev. Deze tekst zal in belangrijke mate de grondslag van het huidige voorstel vormen. In 1986 was voor de eerste periode de termijn weliswaar nog 14 of 15 dagen. Uiteraard was dit een lapsus in de tekst en bedoelde men 15 weken. In het huidige voorstel werd deze termijn teruggebracht tot 12 weken.

Ik wil even stilstaan bij de evolutie in de overwegingen. In 1971 schreven Calewaert, Housiaux en Pierson: « Er is een breuk tussen de zeden en de gecodificeerde moraal. Illegale abortus *provocatus* is een plaag. Aan abortus moet het schokkend karakter van grenssituatie worden ontnomen. » Zij stellen voor, het eerste en tweede lid van artikel 351 van de wet van 1923 te schrappen en abortus binnen de eerste 15 weken toe te laten. In 1974 hernemen ze dit voorstel. In 1977 wordt in de toelichting voor de eerste maal van discriminatie gewag gemaakt en zegt men dat alleen de vrouw slachtoffer is.

In 1978 spreekt mevrouw Herman van een globale benadering, maar zonder termijnen te bepalen.

Ik beklemtoon nog even dat de senatoren Pierson en consoorten in hun voorstel van 15 mei 1974 schreven: « Abortus is geen passende oplossing voor het probleem van de ongewenste zwangerschap. Maar iedere wet moet rekening houden met de werkelijke toestanden. Vervanging van clandestiene abortus door contraceptie is slechts mogelijk langs de weg van een liberalisering van de zwangerschapsafbreking, gepaard met een betere voorlichting over contraceptie. »

Alle volgende voorstellen blijven erkennen dat abortus een mislukking is, maar de toelichtingen verwijzen naar heel andere overwegingen om « depenalisering » te vragen, meer bepaald het feit dat bijna niet meer wordt vervolgd. De heer Lallemand heeft dit dinsdag opnieuw aangehaald. Men beweert dat deze toestand, waar men zelf om heeft gevraagd, een negatie zou zijn van de rechtsstaat en de onmacht van de strafwet duidelijk maakt.

Vanochtend werd hier een discussie gevoerd over het vaderschap van dit voorstel. Men spreekt steeds over het voorstel-Herman-Michielsens. Het klopt dat senator Lallemand niet mede ondertekend heeft, want op dat ogenblik was hij voorzitter van de Senaat. Hij is geen voorzitter van de Senaat gebleven.

Bijgevolg heeft hij dit voorstel verder kunnen verdedigen, wat hij overigens schitterend doet.

Senator Lallemand voert aan dat de parketten sinds jaren niet meer vervolgen, dat de bevolking meent dat abortus niet moet worden vervolgd, aangezien er niet wordt aangedrongen op vervolging en dat de strafwet abortus niet kan beletten.

Ik schets even hoe deze toestand is gegroeid. In het jaar 1971 werd de abortusproblematiek op het forum gebracht en dit betekende moeilijkheden voor de vorming van de regeringen, die, zoals u weet, in 1973 en 1974 elkaar snel opvolgden. Bij de samenstelling van de regering-Tindemans werd het voorstel geformuleerd om een ethische commissie op te richten. Vanaf dat ogenblik werd door de voorstanders van abortus gevraagd om alle vervolgingen stil te leggen om de sfeer niet te vertroebelen. Senator Pierson heeft zelfs in de gezamenlijke commissie voor de Justitie en Volksgezondheid een interpellatie gehouden. Het is jammer dat van deze interpellatie enkel notulen bewaard zijn en geen officiële tekst. Senator Pierson heeft toen de minister van Justitie Van Elsanle uitdrukkelijk verzocht om de stopzetting van alle vervolgingen. Hij verdedigde een thesise die voor een jurist merkwaardig is, namelijk dat de minister van Justitie het recht heeft om het bevel te geven aan de procureurs-generaal bij de hoven van beroep, langs de procureur-generaal bij het Hof van cassatie, om elke vervolging stop te zetten. Ik heb dat toen tegengesproken.

De documentatiediensten van de Senaat stelden een lijvig boek samen en er zijn artikelen verschenen in *Le Soir* om de thesise te verdedigen dat de minister van Justitie dat wel kon. Gelukkig heeft de toenmalige minister van Justitie Van Elsanle het geweigerd, maar iedereen weet dat alle procureurs-generaal van de hoven van beroep toen onder elkaar hebben beslist geen nieuwe vervolgingen meer in te stellen om de «godsvrede» te eerbiedigen en de rust te bewaren. Daardoor ontstonden verjaringen, wat op zichzelf al onrechtvaardig is.

Zonder dit sterk te affirmeren, omdat ik de dossiers niet ken, durf ik zeggen dat bepaalde vervolgingen soms werden uitgekoken, niet altijd in het belang van de slachtoffers — men vervolgde soms zeer sociale gevallen — opdat er reactie zou op komen. Ik durf niet zeggen dat deze vervolgingen soms niet voor een stuk politiek waren gekleurd.

Het is onrechtvaardig wanneer in het ene rechtsgebied wordt vervolgd en in het andere niet. Dit gebeurt spijtig genoeg ook voor andere strafbare feiten. In bepaalde arrondissementen wordt nog geen 10 pct. van de diefstallen vervolgd. Een substituit zei mij onlangs: als men nog een vervolging wil instellen voor het uitschrijven van een cheque zonder dekking, dan moeten het aantal rechtbanken worden verdubbeld.

Als men optreedt aan de hand van subjectieve normen is dat zeer gevaarlijk voor de rechtsorde.

Zij die indertijd pro-abortus waren en vroegen om de vervolgingen stop te zetten, kunnen nu moeilijk deze argumenten inroepen voor definitieve afschaffing, zij het onder bepaalde voorwaarden.

De huidige toestand kan niet blijven duren. Daarmee ga ik akkoord.

Bij de bespreking van de begroting van Justitie heb ik persoonlijk meer dan eens een betoog gehouden tijdens de plenaire bespreking en de commissiebesprekingen om op deze gevaarlijke toestand te wijzen. De elkaar opvolgende ministers van Justitie, die niet tot mijn partij behoorden, vroegen mij steeds om op dat vlak niet aan te dringen om de rust te garanderen en de sfeer niet te vertroebelen.

Men beweert dat de bevolking niet zou aanvaarden dat abortus opnieuw wordt vervolgd.

Het wetsvoorstel dat wij nu bespreken behoudt de strafbaarheid van abortus, tenzij er aan bepaalde voorwaarden is voldaan.

Een hoofddoel van de indieners van het wetsvoorstel is de clandestiene abortus te doen verdwijnen. Ik vermoed dat zij dus de behandeling van dit wetsvoorstel uitdrukkelijk zullen vragen

om degenen te vervolgen die een abortus hebben gepleegd zonder te voldoen aan de voorwaarden bepaald in het wetsvoorstel.

De meerderheid van de bevolking staat niet achter dit voorstel. De krant *Le Soir* heeft een enquête laten organiseren. Het blad schreef als titel «87 pct. des Belges pour la dépenalisation de l'avortement.» Dat is misleidend. 87 pct. van de ondervraagden is van oordeel dat de huidige wet moet worden gewijzigd.

Men moet zeer voorzichtig zijn met enquêtes. In de enquête van *Le Soir* werden ongeveer 500 personen ondervraagd. Ik neem ze voor wat ze waard is omdat ze tendensen aangeeft.

De eerste vraag luidt: «Actuellement la loi interdit totalement l'avortement en Belgique.» Theoretisch is dat juist, maar niet alle abortussen werden in België vervolgd. «Cette loi doit-elle être maintenue ou modifiée?» 13 pct. van de ondervraagden is van mening dat de huidige wetgeving moet behouden blijven en 87 pct. vinden dat zij moet worden gewijzigd. Het ging hier dus enkel over de wijziging van de wet.

Op de vragen «Et si l'on devait changer la loi, dans quelle optique devrait-elle l'être?» en «Diriez-vous que l'avortement devrait être totalement dépenalisé?» antwoordt maar 14,1 pct. bevestigend. Op de vraag of «l'avortement devrait être autorisé uniquement pour raisons médicales et dans les cas de viol et d'inceste?» antwoordt 56,9 pct. bevestigend.

Een volgende vraag luidde: «Si l'état de détresse était pris en compte, par qui devrait-il être apprécié? Diriez-vous qu'il devrait être apprécié par la femme et personne d'autre?» Deze vraag heeft betrekking op een essentieel deel van het wetsvoorstel. Op deze vraag antwoordt 30 pct. bevestigend. 70 pct. van de ondervraagden vindt dus dat de vrouw niet alleen kan beslissen in deze aangelegenheid.

Ik weet dat deze enquête alleen maar indicaties geeft. Persoonlijk had ik graag dat er een volksraadpleging over deze aangelegenheid werd georganiseerd. Ik zou zelfs nog aanvaarden dat zo een raadpleging enkel bij vrouwen plaatsvond, indien zij tenminste vooraf objectief worden voorgelicht.

Ik ben ervan overtuigd dat een ruime meerderheid in het land niet wenst dat er processen worden gevoerd zoals die in het verleden werden gevoerd. Een ruime meerderheid van de bevolking wenst niet dat vrouwen die in werkelijk dramatische omstandigheden een abortus hebben gepleegd, worden vervolgd. Maar ik ben er ook van overtuigd dat een ruime meerderheid evenmin wil dat een vrouw alleen kan beslissen om een abortus te plegen. Het voorstel geeft echter juist aan de vrouw zelf alleen het recht om hierover te beslissen.

Ik kom aldus terug op het voorstel zelf. Zodra de wet het ongeboren leven onbeschermd laat, is er geen fundamentele democratie meer. Na deze stap komt dan de beslissing over de ongeneeslijke ziekten, over personen in coma, over ongeneeslijke krankzinnigen, over zwaar gehandicapten. Waarom zou men dan ook niet de stap doen naar de eugenetica en de procreatie door erfelijk belasting onmogelijk maken?

Zodra de Staat ophoudt elkeen van zijn burgers, ook de geringste, fundamenteel te erkennen en te beschermen, worden alle basisprincipes van de rechtsstaat losgelaten. Zulke Staat vertoont dan de eerste facetten van een totalitaire Staat, vermits een vrouw alleen over het leven van een ander kan beschikken.

Een aantal jaren geleden heeft de BRT een reeks van Maurice De Wilde uitgezonden over de tweede wereldoorlog. In die uitzendingen kwamen ook de concentratiekampen ter sprake. U weet toch nog wat er aan de ingang van die concentratiekampen stond? *Arbeit macht frei*. Ik heb samen met jonge mensen naar die beelden gekeken, die mij, maar ook hen schokten. Zij vroegen mij hoe dit mogelijk geweest is, wat ik daartegen gedaan had en waarom men daar niet tegen gereageerd had. Ik heb ze toen uitgelegd dat ik om te beginnen in die periode nog jong was, maar dat degenen die hiertegen gewaarschuwd hebben in de jaren '30 in Duitsland en na 1940 buiten Duitsland, eenvoudig uit de weg werden geruimd. Ik legde uit dat die situatie toen geleidelijk aan zo is gegroeid. Wanneer men vandaag met Duitsers over die periode discussieert, zijn er nog velen die beweren dat zij niet begrijpen hoe deze evolutie mogelijk is geweest.

Daar is een uitleg voor, namelijk de economische en de sociale chaos. Ik ga niemand onder hen individueel verwijten maken. Zij hebben inderdaad een evolutie gekend.

Zodra een Staat totalitair wordt, worden vele dingen mogelijk. Zodra het ene of het andere past in een bepaalde filosofie, een marxistische of een andere, die de middelen aanprijst en oplegt voor een zogenaamd hoger doel, is het individu niet meer beschermd. Het is steeds een goed georganiseerde minderheid die haar wil oplegt aan een meestal niet-georganiseerde meerderheid.

De stap die wordt gedaan voor het liberaliseren van abortus tast een fundamenteel recht van het individu aan, namelijk zijn bestaan zelf. Van zodra de persoon bestaat, zij het in de vorm van een foetus, heeft hij fundamentele rechten. Zonder erkenning van deze fundamentele rechten is geen echte democratie leefbaar. Hetzelfde geldt van zodra de wetgevende en de uitvoerende macht samen, met of zonder controle van de gerechtelijke macht, principes vastleggen waarbij de vrouw, en zij alleen, beslist over het leven van een ander persoon wanneer haar eigen fundamentele rechten niet in gevaar zijn.

Collega Hasquin heeft vanmorgen gezegd dat het gaat over fundamentele principes van onze maatschappij.

Maar het gaat hier niet over rechts en links, over kerkelijk of niet kerkelijk.

Wat wilden de voorstanders van de «depenalisering» in Frankrijk en in Nederland? Een bijzonder interessant boek waarvan ik u de lectuur aanraad, is dat van dokter Pierre Simon, gynaecoloog en verloskundige: *De la vie avant toute chose*. Mij trof vooral de filosofie die in het boek verweven zit. Hij zegt, zoals al veel sprekers hierop de tribune reeds hebben gezegd, dat zij het leven willen beschermen. Ik wil hen gerust geloven. Het boek verscheen in 1979 en legt uit hoe de wet-Veil tot stand is kunnen komen nadat er daarvoor vele pogingen waren mislukt. Hij spreekt over het leven met veel liefde en overtuiging. Hij spreekt echter over een andere vorm van leven dan die welke ik en vele van mijn vrienden bedoelen. Het boek begint als volgt: «La vie est le véritable héros de ce livre. Si la première grande victoire de la médecine fut de faire reculer la mort, la seconde sera de changer la notion même de vie. Celle-ci ne se définira plus, selon la formule de Bichat, comme «l'ensemble des fonctions qui résistent à la mort» mais comme la relation préférentielle avec l'environnement. Il ne s'agit plus seulement de guérir, mais de conduire au mieux-être et — pourquoi pas ? — au bonheur.»

Naar geluk streven wij allemaal. Hij schrijft tevens, ik resumeer, dat op onze dagen het leven het absoluut karakter verliest dat het in de bijbel heeft. Dokter Simon is een jood. Ik heb veel respect voor die man die vrij voor zijn mening uitkomt. Verder schrijft hij dat het leven thans een concept of een begrip wordt dat zich aanpast of evolueert al naargelang van de stand van de wetenschap. U moet weten dat hij een wetenschapper is die trouwens ten grondslag lag van de methode voor de bevalling zonder vrees, een aspect dat hij in zijn boek bijzonder interessant beschrijft. Hij vervolgt dat het leven voor de mens weliswaar het hoogste goed is maar dat het geen absolute waarde heeft. Dat is het wat wij gisteren en vanmorgen hebben gehoord en wat wij lezen in het boekje van professor Vermeersch.

Dit betekent, volgens dokter Simon, dat men soms omwille van de waarde van het leven een bepaald concreet leven moet kunnen prijsgeven. De waarde van het leven wordt niet bepaald door het individu dat er de drager van is. De redenering wordt omgekeerd: om te leven moet het individu het leven zelf waardig zijn. Want een absolute en onvoorwaardelijke eerbied voor het leven draait soms uit tegen het leven zelf. Een dergelijke absolute eerbied verslindt dan eigenlijk wat het wil beveiligen, namelijk de kwaliteit van het leven en de toekomst van de menselijke soort.

Thans op de drempel van het derde millenium, hebben wij dank zij de vooruitgang van de geneeskunde de middelen waardoor wij deze kwaliteit kunnen bevorderen en beveiligen. Hij beweert zelfs dat het eigenlijk niet de vrouw is die het leven draagt, maar wel de collectiviteit. Het is die gemeenschap die

zal beslissen of het leven moet verwerkt worden, of het verwerkte moet leven of sterven, welke rol het tenslotte zal spelen en wat het zal worden.

Aldus kan het leven van een concreet individu maar beveiligd en gestimuleerd worden, wanneer het voldoet aan deze twee criteria van kwaliteit en van gewenstheid door de collectiviteit of gemeenschap.

Verder vertelt dokter Simon hoe hij met zijn medestrijders heel duidelijk en bewust, contraceptie en abortus uiteen heeft gehouden. In de jaren zestig was men nog zeer wantrouwig tegenover abortus. Zijn inspanningen waren er dan ook op gericht om duidelijk abortus en contraceptie te scheiden. Gezien de mentaliteit, diende men in etappes vooruit te gaan.

Met betrekking tot de legalisatie van abortus vertelt hij, dat zij zelf zeer duidelijk en precies het begin van deze campagne hebben bepaald. En hij verwijst hiervoor zoals de heer Hasquin vanmorgen naar de jezuïeten die hij bij naam noemt. Het respect voor het menselijk leven blijft weliswaar voor hem en zijn medestrijders een onaantastbare waarde. Maar dit respect mag geen fetichisme worden waardoor aan het leven zo'n absolute waarde wordt gegeven dat deze negatief en storend wordt.

Bij het uitwerken van het wetsontwerp voor legalisatie van abortus door Robert Boulin, toenmalig minister van Volksgezondheid, zei dokter Simon die ook kabinetschef voor Volksgezondheid is geweest, zeer duidelijk: het gaat hier in de grond om een filosofie van het leven of van de persoon. Is het menselijk leven een absolute waarde of kan het afgewogen worden tegen andere waarden, zoals bijvoorbeeld de vrijheid van de vrouw, of de kwaliteit van het leven? De moderne beschaving zal zich minder en minder hechten aan deze absolute waarde van het menselijk leven, omdat zij in staat is en dit meer en meer zal worden, om de biologische processussen te controleren.

Samenvattend zegt dokter Simon dat hij via de seksualiteit erin geslaagd is een aantal principes te doorbreken. Door de seksualiteit kan men ingrijpend eerst de gedraging, en dan later de mentaliteit van de mensen wijzigen.

Bepaalde gedragingen roepen een mentaliteit van absoluut meesterschap over het leven op. Het leven mag dan in deze opvatting slechts ontstaan op een door de mensen gewenst en gewild ogenblik.

Deze houding is reeds diep in de heersende mentaliteit doorgedrongen dank zij de uitsluitende verspreiding zonder meer van de louter artificiële contraceptie, zonder enige morele begeleiding. Wie heeft trouwens nog de moed om dit te zeggen? Een groot deel van de opinie schijnt nu al zelfs kortzichtig en schichtig te worden wanneer men deze eenvoudige waarheid voorhoudt.

Eens dat deze mentaliteit goed in de bevolking is verspreid, zal men behoedzaam de tweede stap doen die ligt in de legalisatie of het vrijmaken van abortus. Hier staat men natuurlijk wel voor veel taaiere weerstand. Het recht op contraceptie laat zich verdedigen, ongeacht het moreel oordeel dat men er ook moge over hebben. De staatsman kan hier gerust de pluraliteit van de middelen aanvaarden. Het beleid kan aannemen dat contraceptie ter beschikking van de bevolking wordt gesteld. Men kan alleen niet aanvaarden dat de bevolking daaromtrent wordt geïndoctrineerd.

In zijn boek van 1979 schrijft dokter Simon ook nog: in de derde fase zal tenslotte de euthanasie een logisch en waarschijnlijk gemakkelijk besluit zijn. Wanneer het leven in zichzelf geen absolute waarde heeft, zal het, wanneer het door allerlei lijden of vermindering getroffen is, ook verminderen in kwaliteit. Indien het enkel zijn waarde vindt in deze sociale relaties, is dit lijden of deze kwaliteitsvermindering voor het leven zinloos. Vandaar dat in deze hypothese niemand nog iets tegen de vrijwillige euthanasie zal kunnen inbrengen. Evenmin zal men nog iets kunnen inbrengen tegen de onvrijwillige euthanasie van onnuttig of minderwaardig leven.

Vóór de oorlog las mijn vader voor uit het boek *Hitler m'a dit*, uit 1938. Het handelt over de concentratiekampen en het beschrijft zeer duidelijk wat daar allemaal zou gebeuren. Wie het boek van dokter Simon leest — en ik raad dit iedereen aan,

ook de rapporteurs — verstaat veel beter wat sommige collega's hier hebben gezegd over *la qualité de la vie*.

Sta mij toe even te kijken naar Nederland. Hoe staat men daar tegenover abortus? Dokter Terruwe, de vóór enkele jaren overleden Nederlandse neurologe met grote naam en faam, omschreef abortus *provocatus* als «afdrijving uit de moederschoot van een mens die daarbuiten nog niet levensvatbaar is». Ik vind dit een buitengewoon mooie omschrijving.

«Vanaf de conceptie moet men spreken over individueel menselijk leven in ontwikkeling», schreven mevrouw Herman en de heren Vanderpoorten, Daems, De Clercq, Février et Boey in hun voorstel van 11 januari 1978. En verder: «Om dezelfde reden, menen wij dat de grens tussen volledige bescherming en volledige beschermeloosheid vanwege de wet niet gelegd mag worden op een willekeurig ogenblik van de zwangerschap.»

Ik zou graag in dit verband citeren uit een boek dat bijna 2 000 jaar oud is. Lucas schrijft in zijn Evangelie, vers 39: «In die dagen ging Maria op weg en spoedde zich het bergland in naar een stad van Juda. Zij kwam in het huis van Zacharias en begroette Elizabeth. Toen Elizabeth het bezoek van Maria vernam, sprong het kind op in haar schoot en werd Elizabeth van de Heilige Geest vervuld.» Zoals u weet was Lucas een dokter. Ik heb dit verhaal steeds beschouwd als een oosterse beschrijving van een belangrijke gebeurtenis tot wanneer ik onlangs het boek las van dokter Verny *La vie secrète de l'enfant avant sa naissance*. Dit boek is boeiend. Het verscheen in 1981, maar ik heb het pas onlangs in handen gekregen.

Dokter Verny beweert dat zes maanden na de conceptie het kind een bewust individu is.

Aan de hand van klinische vaststellingen heeft men kunnen bepalen dat het kind in de moederschoot ziet en hoort. Hij beschrijft ook hoe de band tussen moeder en kind ontstaat maanden vóór de geboorte. Hij verwijst daarvoor naar vaststellingen gedaan in Zwitserland, Australië, en Zweden, Upsala, Engeland en zo verder. België wordt er niet in genoemd.

Hij zegt dat een aantal dokters, specialisten, pediaters en neurologen van oordeel zijn dat het kind bijna vanaf de conceptie een zeker bewustzijn heeft.

«A quel moment exactement les cellules cérébrales acquièrent-elles cette faculté, nous l'ignorons encore. D'après un groupe de chercheurs, il existe un semblant de conscient dès les premiers instants de la conception.»

En hij citeert een hele reeks geneeskundigen en onderzoekers.

«Ils en donnent pour preuve les milliers de femmes en parfaite santé qui avortent spontanément et de façon répétée. On a émis l'hypothèse que, dès les premières semaines — peut-être même les premières heures — qui suivent la conception, l'ovule fécondé possède un degré de conscience suffisant pour percevoir un éventuel rejet et agir en conséquence.»

Maar, zegt hij, dit is vandaag nog niet bewezen. Ik ben geen dokter, maar het is zo interessant dat ik het allemaal zou willen voorlezen.

Ik zal mij weliswaar beperken tot nog twee passages.

«Nos connaissances actuelles, confirmées par les recherches en physiologie, neurologie, biochimie et psychologie, concernent l'enfant après le sixième mois de sa conception. A tout point de vue ou presque, il est, à ce stade de son existence, un être humain fascinant. Il se montre déjà capable d'avoir des souvenirs, d'entendre et d'apprendre. Car le fœtus apprend avec une rapidité surprenante, comme l'ont prouvé un groupe de chercheurs, dans une étude appelée à devenir un classique du genre. Ils ont appris — en hier vertelt hij over een eerste experiment — «à six enfants, *in utero*, à réagir par des coups de pied, à une vibration. En temps normal, le fœtus demeure insensible à une stimulation aussi légère. Et même, il l'ignore. Mais dans le cas qui nous occupe, les chercheurs ont réussi à créer chez leurs jeunes sujets ce que les psychologues du comportement appellent un réflexe conditionné. L'expérience consiste à exposer à plusieurs reprises le fœtus à une stimulation qui le fait naturellement réagir, tel qu'un signal sonore émis à un mètre environ de la

mère, sa réaction étant enregistrée par un dispositif fixé à l'abdomen maternel. On envoie ensuite une vibration. Chaque enfant la reçoit immédiatement après le signal. Les chercheurs estimaient qu'après un nombre suffisant de stimulations, l'association entre la vibration et le mouvement deviendrait tellement automatique dans l'esprit de l'enfant qu'il bougerait même quand la vibration ne serait précédée d'aucun signal. Ils ne se trompaient pas. La vibration, seule, suffit pour déclencher un comportement appris, en l'occurrence, le mouvement de l'enfant.»

Hij haalt dan een gebeurtenis aan die werd verteld door Boris Brott, directeur van het *Hamilton Philharmonic Symphony Orchestra* van Ontario. Toen hij jong was, had hij op een bepaald ogenblik geen partituur nodig voor een muziekstuk dat hij nog nooit had gedirigeerd. Hij heeft daarvoor de volgende uitleg.

«Eh bien,» commença Brott, «quand j'étais jeune, je me demandais pourquoi je devais me passer de partition pour certains morceaux de musique. Je dirigeais une œuvre pour la première fois et, soudain, la partition de violoncelle me venait automatiquement. Je connaissais la mélodie avant même d'avoir tourné la page. Un jour, j'en ai parlé à ma mère, qui est violoncelliste. Je pensais que cela l'intriguait car c'était toujours la partition de violoncelle qui me venait à l'esprit avec autant de précision. Elle fut étonnée, en effet, jusqu'au moment où elle apprit de quels morceaux il s'agissait. Le mystère fut vite éclairci: les œuvres que je savais par cœur étaient celles qu'elle interprétait quand elle m'attendait.»

Hoe interessant het ook is, ik zal er niet verder uit voorlezen, maar wel is duidelijk dat er vandaag een enorme evolutie plaatsheeft op het medische vlak. Dokter Verny schrijft in zijn boek: «Wat twintig jaar geleden ongelooflijk was, wat tien jaar geleden niet zou geloofd zijn, wordt vandaag proefondervindelijk bewezen.»

Men beweert wel eens dat abortus *provocatus* niets te maken heeft met euthanasie. In de eerste plaats laat het wetsvoorstel de abortus toe tot kort voor de geboorte «indien vaststaat dat het kind dat geboren zal worden, zal lijden aan een uiterst zware kwaal die als ongeneeslijk wordt erkend op het ogenblik van de diagnose»: artikel 2, 6°, van het voorstel. Is dat geen actieve euthanasie? Want zo dit toegelaten wordt vóór de geboorte, waarom niet de dag na de geboorte? Wat is de motivering? De kwaliteit van het leven.

Wat is er gebeurd in Nederland?

Op 20 april 1985 wordt R.M. — zoals ze in de rechtsliteratuur wordt genoemd — geboren. Het kind lijdt aan het syndroom van Down, afwijkingen die leiden tot mongolisme, en aan een afsluiting van de maag en de twaalfvingerige darm. Om de op zichzelf fatale afsluiting te verhelpen, moet het kind worden geopereerd. Een dag nadat de afspraak daartoe is gemaakt, zeggen de ouders die af; zij willen het kind niet laten opereren. De officier van Justitie, gewaarschuwd door de huisarts, onttrekt het kind aan de macht van de ouders en vertrouwt het voorlopig toe aan de Raad voor kindbescherming, ten einde de operatie te doen uitvoeren. Echter, ook de secretaris van de Raad voor kindbescherming weigert toestemming te geven tot de operatie. Op 17 mei 1985 overlijdt het kind. De dokter en de secretaris worden vervolgd. Zij tekenen beroep aan. Door het hof te 's Hertogenbosch worden zij buiten vervolging gesteld.

De procureur-generaal gaat daartegen in cassatie bij de Hoge Raad der Nederlanden. Bij beschikking van 28 april 1989 worden deze cassatieberoepen verworpen.

Het Hof van cassatie stelde in zijn overwegingen dat het beter was voor dit kind en voor zijn ouders «het lijden aan beiden te besparen». De commentaar van twee juristen, gerechtsauditeurs bij de Hoge Raad der Nederlanden, luidt: «In dit geval ging het om een mens die niet in staat is zijn wil te uiten. Dit onderscheidt deze zaak van de zogenaamde euthanasie (levensberoving op verzoek van de betrokkene). Het laten sterven van zo'n kind kan pas strafwaardig zijn, indien de kans dat het kind en zijn ouders een leven van zeer ernstig lijden tegemoet gaan, te verwaarlozen is. Dat betekent dat kinderen als R.M. hun

bescherming niet meer vinden in het recht, maar alleen nog in ouders die ondanks moeite en verdriet hun kind aanvaarden, zoals het is, en de wil hebben het te verzorgen en op te voeden, zo goed en zo kwaad als dat gaat.

Terwijl in het Parlement de debatten over de euthanasie nog niet zijn beëindigd, heeft de rechtspraak een daarop volgend stadium reeds gepasseerd. Met vele anderen vrezen wij dat deze zorgwekkende ontwikkeling haar einde nog niet heeft bereikt. In de onderhavige zaken gaat het om een mens: ...

a) Die onmondig is, niet in staat zijn wil kenbaar te maken,
b) Wiens bestaan uit hoofde van de daaraan verbonden gebreken voor andere mensen een (zware) last vormt en

c) Wiens kans op een leven van zeer ernstig (lichamelijk en/of psychisch) lijden niet te verwaarlozen is. Zijn dit geen omstandigheden die op vele andere mensen eveneens van toepassing (kunnen) zijn? Te denken valt aan mensen die in coma verkeren of oude mensen die ernstig dement zijn. Onze analyse is somber. Wij besluiten deze bijdrage dan ook met het uitspreken van de vurige wens, dat de toekomst zal leren dat wij het op alle punten verkeerd hebben gezien.»

Dit is geen toekomstvisie, dit is dit jaar geschiedenis in Nederland.

Mevrouw Brands-Bottema, docent bij de Rijksuniversiteit van Utrecht schrijft: «Nu de rechter de opvatting van een arts over de kwaliteit van het leven van een pasgeborene van doorslaggevend belang heeft geacht voor de beantwoording van de vraag of er een plicht bestond tot het verlenen van toestemming voor en het verrichten van een operatie, wordt het hoog tijd dat de wetgever zich over deze problematiek gaat buigen. Het toelaten van levensbeëindigend handelen vanwege een toekomstprognose over de kwaliteit van het leven van wilsonbekwamen, betekent een inbreuk op het recht op leven. De beslissingsvrijheid die gelaten wordt aan ouders, artsen en raden voor de kinderbescherming is in strijd met de fundamentele waarden van ons rechtsstelsel. Kortom, de beschikkingen betekenen een ontkenning van essentiële rechten van kinderen.»

Wat stellen de auteurs van dit voorstel ter bespreking?

De toelichting bij het voorstel van 6 maart 1986 luidt: «Het recht van de vrouw om over haar eigen lot te beslissen, om geen ongewenste zwangerschap te moeten ondergaan, waardoor zij al haar zelfstandigheid zou kwijt raken, staat tegenover de even fundamentele waarden, gebonden aan de eerbied voor het ongeboren leven dat zich vanaf de bevruchting ontwikkelt.

De discussie over zwangerschapsafbreking is ontstaan samen met de emancipatie van de vrouw.»

Het is dus een conflict van waarden, verklaren de auteurs, enerzijds de vrouw die het recht heeft om over haar eigen lot te beslissen en anderzijds de eerbied voor het ongeboren leven vanaf de bevruchting. Wij erkennen dat er een conflict kan zijn tussen de belangen van de vrouw, die een kind verwacht, en de belangen van het kind waarvan de natuurlijke evolutie de geboorte van een mens is.

Wij leven in een maatschappij die gekenmerkt is door en de invloed ondergaat van de Franse Revolutie. Het eerste principe was de vrijheid: niet om het even welke, geen losbandige vrijheid maar de vrijheid, gesteld in 1789, als de opheffing van de talrijke verboden, die toen bestonden.

Men mocht zich niet vestigen zonder patent, men mocht zich niet verplaatsen of iets organiseren zonder toelating, enzovoorts. Er was dus een streven naar gelijkheid.

De gelijkheid bestond in de afschaffing van de voorrechten van clerus en adel. Pas in 1848 heeft men er ook de broederlijkheid, de solidariteit dus, aan toegevoegd. De toepassing van deze solidariteit heeft in ons land zeer lang op zich laten wachten, maar gelukkig bestaan sinds de twintigste eeuw de wetten op de arbeidsongevallen, de pensioenen, de kindertoeslagen, de ziekteverzekering, de werkloosheidsvergoedingen, gevolgd door gratis onderwijs en de gehele organisatie van culturele en sociale diensten.

Dit alles is gestart uit solidariteit, maar heeft dit ook niet geleid tot individualisme, zelfs tot egoïsme? Heeft men het individuele recht niet vooropgesteld, zonder de plicht om de solidariteit met anderen te overwegen? Beleven vele gezinnen niet een zware crisis met onnoemelijk veel leed voor de echtgenoten en verscheurende trauma's voor de kinderen van gescheiden ouders? Wanneer man of vrouw in een gezin alleen over het eigen lot beslist, zonder de belangen van de andere echtgenoot of van de kinderen in overweging te nemen, ontstaat dan niet vlug een totale ontreding?

Onze hele rechtsorde steunt op de ordening van conflicten. Men beweert dat abortus een privé-aangelegenheid is, dat het de Staat en de publieke orde niet aangaat, maar dat enkel de vrouw beslist. Het burgerlijk recht staat echter vol bepalingen over de verhouding tussen burgers: kopers en verkopers, eigenaars en huurders, eigenaars en pachters, kredietgevers en kredietnemers. De hele sociale wetgeving, bijna steeds van openbare orde, regelt de verhouding tussen werkgevers en werknemers. Steeds zal de wet in deze belangrijke aangelegenheden aan de zwakkere de voorrang geven: de huurder, de pachter, de bouw-er, de kredietnemer, de werknemer.

Abortus kan geen privé-zaak zijn. De kinderen zijn niet van de ouders. Een kind is niet het eigendom van de moeder, ook niet vóór de geboorte. Er werd reeds op gewezen dat een ongeboren kind kan erven of een legaat ontvangen. Ik verwijs hiervoor naar artikel 725 van het Burgerlijk Wetboek en artikel 906 van de sociale wet. Artikel 13, 1°, van de wet op de arbeidsongevallen bepaalt dat een kind, verwekt vóór het overlijden van het slachtoffer, recht heeft op een rente. Het moet natuurlijk geboren worden.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Aha!

De heer Cooreman. — Het verheugt me dat u dat zegt, mevrouw Herman. De foetus is verwekt en de vader sterft. Op dat ogenblik kan de moeder alléén beslissen om het kind te doen verdwijnen, ook als het al rechten heeft die in ons burgerlijk en sociaal recht gewaarborgd zijn. Ik kan nog verder gaan. Inzake nalatenschap, kan de moeder er belang bij hebben om de foetus te doen verdwijnen, want dan geldt het erfrecht van de langstlevende. Wij zullen daarover bij de artikelswijze bespreking nog verder discussiëren.

Vaak zijn het de man of de ouders van de vrouw die op een abortus aansturen. Hoe kunnen zij echter het beschikkingsrecht hebben over de vrucht van een gemeenschap tussen de vrouw en de verwekker, terwijl in de grondbeginselen van het recht is bepaald dat de zwakkeren tegen de sterkeren moeten worden beschermd en dit in ons burgerlijk recht wordt erkend?

Kahlil Gibran schreef in een zeer mooie passage uit *De Profet*: «Uw kinderen zijn uw kinderen niet.» Dit is poëzie, maar ook zeer fundamenteel. De verwekkers hebben het beschikkingsrecht over het verrichten van de seksuele daad. Zij zijn zelfs vrij anticonceptiva te gebruiken, indien zij gemeenschap wensen te hebben. Sinds 1973 is dit wettelijk erkend. Daarover werd ruim gedebatteerd. Men beweerde toen dat het probleem van abortus in belangrijke mate zou zijn opgelost met het toelaten van anticonceptiva. Indien zij echter risico's willen lopen, zijn zij niet vrij te beschikken over het nieuwe leven dat zij hebben verwekt. Men beweert dat er minder abortus zou worden gepleegd, indien dit voorstel zou worden aangenomen. De auteurs verwijzen naar de nood van vele vrouwen, die in verwachting zijn. Mag ik even een vergelijking maken? *Omnis comparatio claudicat*, maar toch. Ieder van ons verfoeit ongevallen, zeker wanneer de bestuurder in dronken toestand verkeert.

Geen enkele van deze bestuurders wenste dit ongeval. De meeste geven een of andere verschoning voor hun ongeval of hun dronkenschap: zij kwamen van een feest, zij waren met vrienden, enzovoort. Komt het bij ons op de dronkenschap aan het stuur niet meer strafbaar te stellen? Ondanks de talrijke aanhoudingen en effectieve gevangenisstraf verminderen de ongevallen met dronkenschap aan het stuur niet.

ook de rapporteurs — verstaat veel beter wat sommige collega's hier hebben gezegd over *la qualité de la vie*.

Sta mij toe even te kijken naar Nederland. Hoe staat men daar tegenover abortus? Dokter Terruwe, de vóór enkele jaren overleden Nederlandse neurologe met grote naam en faam, omschreef abortus *provocatus* als «afdrijving uit de moederschoot van een mens die daarbuiten nog niet levensvatbaar is». Ik vind dit een buitengewoon mooie omschrijving.

«Vanaf de conceptie moet men spreken over individueel menselijk leven in ontwikkeling», schreven mevrouw Herman en de heren Vanderpoorten, Daems, De Clercq, Février et Boey in hun voorstel van 11 januari 1978. En verder: «Om dezelfde reden, menen wij dat de grens tussen volledige bescherming en volledige beschermeloosheid vanwege de wet niet gelegd mag worden op een willekeurig ogenblik van de zwangerschap.»

Ik zou graag in dit verband citeren uit een boek dat bijna 2 000 jaar oud is. Lucas schrijft in zijn Evangelie, vers 39: «In die dagen ging Maria op weg en spoedde zich het bergland in naar een stad van Juda. Zij kwam in het huis van Zacharias en begroette Elizabeth. Toen Elizabeth het bezoek van Maria vernam, sprong het kind op in haar schoot en werd Elizabeth van de Heilige Geest vervuld.» Zoals u weet was Lucas een dokter. Ik heb dit verhaal steeds beschouwd als een oosterse beschrijving van een belangrijke gebeurtenis tot wanneer ik onlangs het boek las van dokter Verny *La vie secrète de l'enfant avant sa naissance*. Dit boek is boeiend. Het verscheen in 1981, maar ik heb het pas onlangs in handen gekregen.

Dokter Verny beweert dat zes maanden na de conceptie het kind een bewust individu is.

Aan de hand van klinische vaststellingen heeft men kunnen bepalen dat het kind in de moederschoot ziet en hoort. Hij beschrijft ook hoe de band tussen moeder en kind ontstaat maanden vóór de geboorte. Hij verwijst daarvoor naar vaststellingen gedaan in Zwitserland, Australië, en Zweden, Upsala, Engeland en zo verder. België wordt er niet in genoemd.

Hij zegt dat een aantal dokters, specialisten, pediaters en neurologen van oordeel zijn dat het kind bijna vanaf de conceptie een zeker bewustzijn heeft.

«A quel moment exactement les cellules cérébrales acquièrent-elles cette faculté, nous l'ignorons encore. D'après un groupe de chercheurs, il existe un semblant de conscient dès les premiers instants de la conception.»

En hij citeert een hele reeks geneeskundigen en onderzoekers.

«Ils en donnent pour preuve les milliers de femmes en parfaite santé qui avortent spontanément et de façon répétée. On a émis l'hypothèse que, dès les premières semaines — peut-être même les premières heures — qui suivent la conception, l'ovule fécondé possède un degré de conscience suffisant pour percevoir un éventuel rejet et agir en conséquence.»

Maar, zegt hij, dit is vandaag nog niet bewezen. Ik ben geen dokter, maar het is zo interessant dat ik het allemaal zou willen voorlezen.

Ik zal mij weliswaar beperken tot nog twee passages.

«Nos connaissances actuelles, confirmées par les recherches en physiologie, neurologie, biochimie et psychologie, concernent l'enfant après le sixième mois de sa conception. A tout point de vue ou presque, il est, à ce stade de son existence, un être humain fascinant. Il se montre déjà capable d'avoir des souvenirs, d'entendre et d'apprendre. Car le fœtus apprend avec une rapidité surprenante, comme l'ont prouvé un groupe de chercheurs, dans une étude appelée à devenir un classique du genre. Ils ont appris — en hier vertelt hij over een eerste experiment — «à six enfants, *in utero*, à réagir par des coups de pied, à une vibration. En temps normal, le fœtus demeure insensible à une stimulation aussi légère. Et même, il l'ignore. Mais dans le cas qui nous occupe, les chercheurs ont réussi à créer chez leurs jeunes sujets ce que les psychologues du comportement appellent un réflexe conditionné. L'expérience consiste à exposer à plusieurs reprises le fœtus à une stimulation qui le fait naturellement réagir, tel qu'un signal sonore émis à un mètre environ de la

mère, sa réaction étant enregistrée par un dispositif fixé à l'abdomen maternel. On envoie ensuite une vibration. Chaque enfant la reçoit immédiatement après le signal. Les chercheurs estimaient qu'après un nombre suffisant de stimulations, l'association entre la vibration et le mouvement deviendrait tellement automatique dans l'esprit de l'enfant qu'il bougerait même quand la vibration ne serait précédée d'aucun signal. Ils ne se trompaient pas. La vibration, seule, suffit pour déclencher un comportement appris, en l'occurrence, le mouvement de l'enfant.»

Hij haalt dan een gebeurtenis aan die werd verteld door Boris Brott, directeur van het *Hamilton Philharmonic Symphony Orchestra* van Ontario. Toen hij jong was, had hij op een bepaald ogenblik geen partituur nodig voor een muziekstuk dat hij nog nooit had gedirigeerd. Hij heeft daarvoor de volgende uitleg.

«Eh bien,» commença Brott, «quand j'étais jeune, je me demandais pourquoi je devais me passer de partition pour certains morceaux de musique. Je dirigeais une œuvre pour la première fois et, soudain, la partition de violoncelle me venait automatiquement. Je connaissais la mélodie avant même d'avoir tourné la page. Un jour, j'en ai parlé à ma mère, qui est violoncelliste. Je pensais que cela l'intriguait car c'était toujours la partition de violoncelle qui me venait à l'esprit avec autant de précision. Elle fut étonnée, en effet, jusqu'au moment où elle apprit de quels morceaux il s'agissait. Le mystère fut vite éclairci: les œuvres que je savais par cœur étaient celles qu'elle interprétait quand elle m'attendait.»

Hoe interessant het ook is, ik zal er niet verder uit voorlezen, maar wel is duidelijk dat er vandaag een enorme evolutie plaatsheeft op het medische vlak. Dokter Verny schrijft in zijn boek: «Wat twintig jaar geleden ongelooflijk was, wat tien jaar geleden niet zou geloofd zijn, wordt vandaag proefondervindelijk bewezen.»

Men beweert wel eens dat abortus *provocatus* niets te maken heeft met euthanasie. In de eerste plaats laat het wetsvoorstel de abortus toe tot kort voor de geboorte «indien vaststaat dat het kind dat geboren zal worden, zal lijden aan een uiterst zware kwaal die als ongeneeslijk wordt erkend op het ogenblik van de diagnose»: artikel 2, 6°, van het voorstel. Is dat geen actieve euthanasie? Want zo dit toegelaten wordt vóór de geboorte, waarom niet de dag na de geboorte? Wat is de motivering? De kwaliteit van het leven.

Wat is er gebeurd in Nederland?

Op 20 april 1985 wordt R.M. — zoals ze in de rechtsliteratuur wordt genoemd — geboren. Het kind lijdt aan het syndroom van Down, afwijkingen die leiden tot mongolisme, en aan een afsluiting van de maag en de twaalfvingerige darm. Om de op zichzelf fatale afsluiting te verhelpen, moet het kind worden geopereerd. Een dag nadat de afspraak daartoe is gemaakt, zeggen de ouders die af; zij willen het kind niet laten opereren. De officier van Justitie, gewaarschuwd door de huisarts, onttrekt het kind aan de macht van de ouders en vertrouwt het voorlopig toe aan de Raad voor kindbescherming, ten einde de operatie te doen uitvoeren. Echter, ook de secretaris van de Raad voor kindbescherming weigert toestemming te geven tot de operatie. Op 17 mei 1985 overlijdt het kind. De dokter en de secretaris worden vervolgd. Zij tekenen beroep aan. Door het hof te 's Hertogenbosch worden zij buiten vervolging gesteld.

De procureur-generaal gaat daartegen in cassatie bij de Hoge Raad der Nederlanden. Bij beschikking van 28 april 1989 worden deze cassatieberoepen verworpen.

Het Hof van cassatie stelde in zijn overwegingen dat het beter was voor dit kind en voor zijn ouders «het lijden aan beiden te besparen». De commentaar van twee juristen, gerechtsauditeurs bij de Hoge Raad der Nederlanden, luidt: «In dit geval ging het om een mens die niet in staat is zijn wil te uiten. Dit onderscheidt deze zaak van de zogenaamde euthanasie (levensberoving op verzoek van de betrokkene). Het laten sterven van zo'n kind kan pas strafwaardig zijn, indien de kans dat het kind en zijn ouders een leven van zeer ernstig lijden tegemoet gaan, te verwaarlozen is. Dat betekent dat kinderen als R.M. hun

Wij kennen de plaag van het druggebruik. Ingewijden verklaren dat er wekelijks minstens één drugverslaafde te Antwerpen aan de gevolgen van de verslaving overlijdt. Wij willen allen de drughandel bestrijden. Nochtans is geweten dat hoe hoger de prijs is van de drugs, hoe groter de winst is voor de handelaren, en hoe groter dus de durf om deze winsten te maken. Professor Gebruyns van de Rijksuniversiteit te Gent vond gedurende vele jaren dat men de drugs diende vrij te laten en deze in officiële winkels tegen lage prijzen te koop moest aanbieden. Naar zijn oordeel zou dan de grote winst wegvallen waardoor alle tussenpersonen met de handel zouden stoppen. De stad Amsterdam heeft deze poging gedaan, maar heeft na enkele maanden moeten stoppen. Het drugverbruik nam toe, in plaats van te verminderen.

Zal de liberalisatie van abortus — abortus op overtuiging van de vrouw — zoals huidige voorstel omschrijft, het aantal clandestiene abortussen doen afnemen? Dit wordt in Nederland en Frankrijk ten zeerste betwijfeld.

Talrijke geneesheren zeggen dat om allerlei redenen — de jonge vrouw die niet wenst dat de ouders op de hoogte zijn van haar zwangerschap of de vrouw die niet wil dat haar echtgenoot weet dat zij zwanger is — de clandestiene abortussen niet verdwijnen maar het globale aantal legale en clandestiene abortussen is toegenomen. Is abortus *provocatus* bevrijdend voor de vrouw? Of het nu gelegaliseerd is of niet, abortus is een drama voor de vrouw.

Alle dokters, Françoise Dolto en vele anderen, verklaren dat abortus *provocatus*, ook in de beste geneeskundige voorwaarden verricht, een trauma is voor de vrouw, en haar levenslang raakt.

De auteurs beweren ook dat de discussie over abortus is ontstaan samen met de emancipatie van de vrouw. Wij menen dit ten zeerste te moeten tegenspreken. De emancipatie van de vrouw is een lang proces, dat minstens zo oud is als de emancipatie van de kleine gewone man die ook na de Franse Revolutie weinig te vertellen had.

De vrouw was wel groter slachtoffer, omdat zij de lasten van het moederschap had te dragen onder de miserie, de armoede, het harde labuur en dat zij soms ook wel aan haar lot werd en wordt overgelaten.

Ik ontmoette meermaals zwangere jonge vrouwen die reeds moeder waren van verscheidene kinderen en zegden: « Mijn man zegt dat hij mij zal verlaten indien ik geen abortus pleeg. » Steeds vroeg ik welke garantie zij hadden dat hun man ze niet ging verlaten indien ze de zwangerschap niet onderbraken. Meer dan eens werden deze jonge vrouwen, zelfs na het plegen van abortus, toch door hun echtgenoot verlaten.

Vandaag kennen wij, zoals Sauvy schrijft, een nooit gekende economische bloei en een evolutie in de geneeskunde. De vraag is echter: wat doen wij voor de echte emancipatie van de vrouw?

Er is natuurlijk de valse emancipatie van de vrouw. Er zijn vrouwen die alle gebreken van de mannenwereld willen overnemen, zoals het egoïsme, de machtsstrijd, het « profiteriaat », de prestatiedruk, het misprijzen van de zwakken en een seksualiteit met lusten, maar zonder lasten. Een echte emancipatie houdt de volle ontplooiing van de vrouw én de man in. Beiden moeten zij ten volle zichzelf kunnen zijn, zich kunnen bevestigen in het gezin, op het werk, en bij de vrienden. Zij moeten beiden alle kansen op ontplooiing krijgen en dit in een geest van algemene solidariteit, waardoor zowel de vrouw als de man hogerop kunnen worden getild.

Doen wij dit? U zult mij natuurlijk vragen wat mijn voorstel is. Iedereen zegt dat abortus geen oplossing is. Abortus is inderdaad geen oplossing, maar wat hebben wij hier allen aan positieve maatregelen gedaan? Vandaag zijn heel veel bevoegdheden overgeheveld naar de Gewesten en de Gemeenschappen. Vroeger zegden de Vlamingen dat de Walen niet meewilden en omgekeerd. Vandaag gaan heel wat van die argumenten niet meer op, want de Gemeenschappen en de Gewesten hebben zelfbestuur op

dit vlak. Maar ook het nationale Parlement kan nog zeer veel doen op dat vlak, bijvoorbeeld met betrekking tot de fiscale wetgeving.

Wij moeten echter alles in het werk stellen om te komen tot een opvoeding, tot een volwassen en verantwoorde seksualiteit. Wij leven vandaag in een situatie van seksueel « profiteriaat ». Dit wordt onder meer aangemoedigd door de televisie en allerlei tijdschriften. De vrouw, het jonge meisje zoekt meestal geborgenheid, genegenheid, vriendschap en tederheid. Maar kijk eens hoeveel jonge meisjes van veertien of vijftien jaar abortus plegen. Argeloos lopen die jonge meisjes immers verloren in de agressiviteit van de man, die beter weet, die op zoek is naar seksualiteit. De jonge vrouw is daar altijd het slachtoffer van, nooit de man.

U zult allen wel bij jonge mensen de ontgoochelingen hebben meegemaakt over de liefde van hun leven. Zeker de eerste liefde is altijd de liefde van hun leven.

Bij dit alles is er een taak van opvoeding, van begeleiding van jonge mensen in het onderwijs en in de media. Ook de jonge gezinnen moeten worden begeleid. Alle gezinnen, alle kinderen moeten gelijke kansen krijgen op sociaal, cultureel en fiscaal vlak. Die gelijke kansen bestaan vandaag nog niet. Reeds veel werd er gedaan. Zo werd er vorig jaar een belangrijke positieve stap gedaan op het vlak van de fiscaliteit. Er moeten ook positieve maatregelen worden genomen voor opvanggezinnen.

En ook voor adoptie zijn positieve maatregelen nodig. Deze week vroeg ik nog aan een persoon die zich met adoptie bezighoudt, of er nog vraag naar adoptie is. Zij antwoordde mij dat er nog honderden aanvragen zijn. Sommigen hebben al maanden geleden een aanvraag gedaan. Vele ouders gaan vandaag op zoek naar kinderen in India, Taiwan of Zuid-Korea. Dit is ongehoord, maar anders moeten zij soms meer dan twee jaar wachten en dat willen zij niet.

Gewenste kinderen, gelukkige kinderen zegt men. Als dit juist is, zijn geadopteerde kinderen de gelukkigste kinderen, want zij zijn bijzonder gewenst. Blijft men echter altijd vijftien jaar lang gewenst? En zijn gewenste kinderen altijd zo gelukkig? Ik ken trouwens ook niet-gewenste kinderen die bijzonder gelukkig zijn.

Mijn besluit is dat wij een positief klimaat moeten creëren tegenover het gezin, tegenover het kind. Dit kost niet veel. Met een positief klimaat tegenover het leven kunnen wij echter zeer vele problemen oplossen. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Ik stel de vergadering voor de bespreking te onderbreken om over te gaan tot de geheime stemmingen die de agenda vermeldt.

Je propose au Sénat d'interrompre ici la discussion pour procéder aux scrutins prévus à l'ordre du jour. (*Assentiment.*)

VOORDRACHT VAN KANDIDATEN VOOR HET HOF VAN CASSATIE EN VOOR HET ARBITRAGEHOF

PRESENTATION DE CANDIDATS A LA COUR DE CASSATION ET A LA COUR D'ARBITRAGE

De Voorzitter. — Wij moeten nu overgaan tot de geheime stemming voor de aanwijzing van twee kandidaten voor het ambt van raadsheer in het Hof van cassatie en van twee kandidaten voor het ambt van rechter van het Arbitragehof, die thans vacant zijn.

Il va être procédé au scrutin pour la présentation de deux candidats à la place de conseiller à la Cour de cassation et de deux candidats à la place de juge de la Cour d'arbitrage, qui sont actuellement vacantes.

Het lot wijst de heer Laverge en mevrouw Harnie aan om, samen met de secretarissen, de functie van stemopnemer te vervullen.

Le sort désigne M. Laverge et Mme Harnie pour remplir, avec les secrétaires, les fonctions de scrutateurs.

Die voordrachten geschieden bij geheime stemming, overeenkomstig de artikelen 65bis en 65ter van het reglement.

Ces désignations se font au scrutin secret, conformément aux articles 65bis et 65ter du règlement.

Voor de voordracht van de kandidaten voor het Hof van cassatie moeten twee stembeurten worden gehouden, één voor de aanwijzing van de eerste kandidaat en één voor de tweede, behoudens herstemming indien een kandidaat niet de volstreekte meerderheid van de op geldige wijze uitgebrachte stemmen behaalt.

Pour la présentation des candidats conseillers à la Cour de cassation, deux tours de scrutin devront donc avoir lieu, l'un pour désigner le premier candidat et l'autre pour désigner le second, sauf ballottage si un candidat n'obtient pas la majorité absolue des suffrages valablement exprimés.

Voor de voordracht van de kandidaten voor het Arbitragehof zijn in principe eveneens twee afzonderlijke stemmingen vereist. Ik vestig speciaal uw aandacht op het feit dat deze kandidaten een meerderheid van twee derde van de stemmen van de aanwezige leden moeten behalen.

La présentation des candidats à la Cour d'arbitrage requiert également, en principe, deux scrutins séparés. J'attire tout particulièrement votre attention sur le fait que ces candidats doivent obtenir la majorité des deux tiers des suffrages des membres présents.

Om de procedure te bespoedigen worden de senatoren verzocht tegelijkertijd hun stem uit te brengen voor de aanwijzing van de eerste kandidaat-raadsheer in het Hof van cassatie en van de eerste kandidaat-rechter van het Arbitragehof.

Derhalve hebben de stembriefjes, die de namen van de kandidaten vermelden, een verschillende kleur, respectievelijk groen voor het Hof van cassatie en geel voor het Arbitragehof.

Uiteraard zijn er ook twee stembussen, die dezelfde kleuren dragen.

U hebt een omslag ontvangen die de nodige stembriefjes bevat.

Afin d'accélérer la procédure, MM. les sénateurs sont priés d'émettre en même temps leurs votes pour la désignation du premier candidat conseiller à la Cour de cassation et du premier candidat juge de la Cour d'arbitrage.

C'est pour cette raison que les bulletins de vote portant les noms des candidats sont de couleur différente, respectivement verte pour la Cour de cassation et jaune pour la Cour d'arbitrage.

Il y a évidemment aussi deux urnes, qui portent les couleurs correspondantes.

Vous avez reçu une enveloppe contenant les bulletins de vote requis.

Wij gaan eerst over tot de voordracht van de eerste kandidaat voor elk van de twee ambten.

Nous allons procéder d'abord à la présentation du premier candidat à chacune des deux places.

Bij de afroeping van hun naam dienen de senatoren dus in iedere stembus één stembriefje met de overeenstemmende kleur te deponeren.

A l'appel de leur nom, MM. les sénateurs auront donc à déposer dans chaque urne un bulletin de vote de la couleur correspondante.

De stemming begint met de naam van de heer Adriaenssens.

Le vote commence par le nom de M. Adriaenssens.

— Il est procédé au scrutin.

Er wordt overgegaan tot geheime stemming.

M. le Président. — Le scrutin est clos.

De geheime stemming is gesloten.

MEDEDELING VAN DE VOORZITTER

COMMUNICATION DE M. LE PRESIDENT

De Voorzitter. — Dames en heren, ik wil er nog even uw aandacht op vestigen dat er nog een tweede geheime stemming volgt.

J'attire votre attention sur le fait qu'un deuxième scrutin doit encore intervenir.

Ik vestig er tevens uw aandacht op dat de commissie voor de Parlementaire Werkzaamheden zich heeft beraden over de beste wijze waarop in de Senaat de Rijksmiddelenbegroting en de globale Uitgavenbegroting kunnen worden behandeld. Deze begrotingen zullen eerstdaags door de Kamer van volksvertegenwoordigers worden overgezonden. De vooruitzichten zijn dat het verslag van de Kamer gedrukt en beschikbaar zal zijn vanaf 6 november en dat de eindstemming over de begroting daar zal plaatshebben op 8 november, uiterlijk op 9 november.

J'attire également votre attention sur le fait que la commission du Travail parlementaire a délibéré sur la procédure à suivre pour l'examen du budget des Voies et Moyens et du budget global des Dépenses qui nous seront communiqués prochainement par la Chambre des représentants.

En attendant la révision du règlement du Sénat et à titre transitoire, la commission du Travail parlementaire propose de créer une commission spéciale pour l'examen de ces budgets.

De commissie voor de Parlementaire Werkzaamheden meent dat het het beste is nu nog geen definitief reglement op te stellen om de procedure vast te leggen. Zij stelt voorlopig voor een speciale commissie *ad hoc* op te richten om de beide begrotingen te bestuderen. Deze bijzondere commissie zal, zoals alle commissies, bestaan uit 22 leden overeenkomstig ons reglement. Gezien het complexe karakter van de begrotingen zal het aantal plaatsvervangers voor elke fractie het dubbele bedragen van wat gebruikelijk is.

Cette commission spéciale serait composée de 22 membres, conformément à l'article 62 du règlement, mais le nombre de suppléants de chaque groupe serait doublé, étant donné la nature des matières à discuter.

Les autres membres pourront évidemment assister, avec voix consultative, aux réunions de cette commission.

Natuurlijk zullen alle andere leden van de Senaat eveneens overeenkomstig het reglement gerechtigd blijven de vergaderingen van de bijzondere commissie bij te wonen.

Les groupes sont priés de me faire connaître les noms des candidats, membres et suppléants, pour le vendredi 3 novembre prochain.

De fracties worden verzocht mij de namen van de effectieve leden en de plaatsvervangers bekend te maken, uiterlijk op vrijdag 3 november.

La commission spéciale se réunirait à partir du mardi 7 novembre.

De commissie vergadert vanaf dinsdag 7 november.

Le Sénat est-il d'accord sur cette proposition?

Is de Senaat het hiermede eens? (*Instemming.*)

Il en est ainsi décidé.

Dan is hiertoe besloten.

ORDRE DES TRAVAUX

REGELING VAN DE WERKZAAMHEDEN

M. le Président. — Avant de préciser l'ordre des travaux pour les jours à venir, je signale que notre réunion de ce jour se poursuivra jusqu'aux environs de 19 heures, pour reprendre vers 20 heures, et se prolongera jusqu'à 22 heures au plus tard.

Demain, vendredi 27 octobre, séances plénières à 10 heures, à 14 heures et à 19 heures.

Onze verdere werkzaamheden voor vandaag en morgen zijn als volgt gepland.

Onze middagvergadering zal worden beëindigd omstreeks 19 uur. Vanavond om 20 uur hervatten wij de bespreking tot ongeveer 22 uur.

Morgen, vrijdag 27 oktober, vergaderen wij om 10, om 14 en om 19 uur.

De commissie voor de Parlementaire Werkzaamheden stelt voor de twee komende weken de volgende agenda voor:

Vrijdag, 3 november 1989, om 10 uur:

Vergadering van de verenigde commissies voor de Justitie en de Volksgezondheid voor het onderzoek van het advies van de Raad van State.

Op de openbare namiddagvergadering zal daarover mondeling verslag worden uitgebracht.

Vrijdag, 3 november 1989, 's namiddags om 14 uur en 's avonds om 19 uur:

Openbare vergaderingen.

Zaterdag, 4 november 1989, 's ochtends om 10 uur en 's namiddags om 14 uur:

Openbare vergaderingen.

Maandag, 6 november 1989, 's namiddags om 14 uur en 's avonds om 19 uur:

Openbare vergaderingen en stemmingen.

Indien onze werkzaamheden ons ertoe nopen maandagavond later te werken dan 21 uur dan zullen de naamstemmingen plaatsvinden 's anderendaags, dinsdag, 7 november om 10 uur en eventueel om 14 uur.

De bijzondere commissie voor het onderzoek van de begrotingen die wij net hebben opgericht zal vergaderen vanaf dinsdag, 7 november 1989.

Pour les deux prochaines semaines — d'ici là, l'avis du Conseil d'Etat nous sera parvenu — la commission du Travail parlementaire vous propose l'ordre du jour suivant:

Vendredi 3 novembre 1989, le matin à 10 heures:

Commissions réunies de la Justice et de la Santé publique. Un rapport oral sera présenté l'après-midi en séance plénière.

L'après-midi à 14 heures et le soir à 19 heures:

Séances plénières.

Samedi 4 novembre 1989, le matin à 10 heures et l'après-midi à 14 heures:

Séances plénières.

Lundi 6 novembre 1989, l'après-midi à 14 heures et le soir à 19 heures:

Séances plénières et votes.

Au cas où la réunion devrait se prolonger au-delà de 21 heures, les votes nominatifs auraient lieu le lendemain matin à 10 heures.

La commission spéciale que nous venons de créer pour l'examen des budgets se réunira, je le répète, à partir du mardi 7 novembre 1989.

Tenslotte stel ik u ook voor aan onze agenda van morgen, vrijdag 28 oktober, twee dossiers toe te voegen in verband met vervolgingen ten laste van leden van de Senaat.

Je vous propose d'ajouter à notre ordre du jour de demain, vendredi 27 octobre, deux dossiers de poursuites à charge de membres du Sénat.

Le Sénat est-il d'accord sur l'ordre du jour ainsi établi?

Is de Senaat het eens met deze regeling? (*Instemming.*)

Il en est ainsi décidé.

Dan is hiertoe besloten.

In afwachting van het resultaat van de eerste geheime stemming stel ik voor onze werkzaamheden even te onderbreken.

Je vous propose de suspendre la séance dans l'attente des résultats du premier scrutin. (*Assentiment.*)

La séance est suspendue.

De vergadering is geschorst.

— *La séance est suspendue à 16 h 45 m.*

De vergadering wordt geschorst te 16 h 45 m.

Elle est reprise à 16 h 50 m.

Ze wordt hervat te 16 h 50 m.

M. le Président. — La séance est reprise.

De vergadering is hervat.

COMMUNICATION DE M. LE PRESIDENT

MEDEDELING VAN DE VOORZITTER

M. le Président. — Mesdames, messieurs, voici le résultat du scrutin pour la désignation du premier candidat à une place vacante de conseiller à la Cour de cassation.

Hier volgt de uitslag van de geheime stemming ter aanwijzing van de eerste kandidaat voor het openstaand ambt van raadsheer in het Hof van cassatie.

Nombre de votants: 135.

Aantal stemmenden: 135.

Bulletin blanc ou nul: 1.

Blanco of ongeldig stembriefje: 1.

Votes valables: 134.

Geldige stemmen: 134.

Majorité absolue: 68.

Volstreckte meerderheid: 68.

M. Forrier obtient 131 suffrages.

De heer Forrier bekomt 131 stemmen.

M. Goeminne obtient 3 suffrages.

De heer Goeminne bekomt 3 stemmen.

En conséquence, M. Forrier, ayant obtenu la majorité absolue des suffrages, est proclamé premier candidat.

Bijgevolg wordt de heer Forrier, die de volstreckte meerderheid der stemmen bekomen heeft, tot eerste kandidaat uitgeroepen.

Voici le résultat du scrutin pour la désignation du premier candidat à une place de juge à la Cour d'arbitrage.

Hier volgt de uitslag van de geheime stemming ter aanwijzing van de eerste kandidaat voor het ambt van rechter in het Arbitragehof.

Nombre de votants: 135.

Aantal stemmenden: 135.

Majorité des deux tiers: 90.

Tweederde meerderheid: 90.

M. François obtient 127 suffrages.

De heer François bekomt 127 stemmen.

M. Fincœur obtient 6 suffrages.

De heer Fincœur bekomt 6 stemmen.

En conséquence, M. François, ayant obtenu la majorité requise des suffrages, est proclamé premier candidat.

Bijgevolg wordt de heer François, die de vereiste meerderheid der stemmen bekomen heeft, tot eerste kandidaat uitgeroepen.

Etant donné qu'il ne reste qu'un seul candidat pour la place de juge à la Cour d'arbitrage, le Sénat sera sans doute d'accord pour ne pas procéder au scrutin.

Daar slechts één kandidaat overblijft voor het ambt van rechter van het Arbitragehof, zal de Senaat wellicht akkoord gaan om geen tweede geheime stemming te houden. (*Instemming.*)

En conséquence, M. Fincœur est proclamé deuxième candidat. Bijgevolg wordt de heer Fincœur tot tweede kandidaat uitgeroepen.

Nous allons procéder maintenant à la présentation du second candidat à une place de conseiller à la Cour de cassation.

Nu gaan wij stemmen over de voordracht van de tweede kandidaat voor een ambt van raadsheer in het Hof van cassatie.

— Il est procédé au scrutin.

Er wordt overgegaan tot geheime stemming.

M. le Président. — Le scrutin est clos.

De geheime stemming is gesloten.

Il conviendra sans doute au Sénat de poursuivre l'examen des propositions de loi relatives à l'interruption de grossesse pendant que les scrutateurs dépouilleront les bulletins.

De Senaat zal waarschijnlijk de behandeling van de voorstellen van wet betreffende de zwangerschapsafbreking willen voortzetten, terwijl de stemopnemers de stembiljetten nazien. (*Instemming.*)

Il en sera donc ainsi.

Dan is hiertoe besloten.

VOORSTEL VAN WET BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSABREKING, STREKKENDE OM DE ARTIKELLEN 348, 350 EN 351 VAN HET STRAFWETBOEK TE WIJZIGEN EN DE ARTIKELLEN 352 EN 353 VAN HET ZELFDE WETBOEK OP TE HEFFEN

VOORSTEL VAN WET BETREFFENDE DE TOEPASSING VAN DE ARTIKELLEN 350, 351, 352, 353 EN 383 VAN HET STRAFWETBOEK

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELLEN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSABREKING

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELLEN 348 EN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK EN TOT INVOEGING VAN EEN ARTIKEL 353BIS IN HET ZELFDE WETBOEK

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELLEN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSABREKING

Hervatting van de algemene beraadslaging

PROPOSITION DE LOI RELATIVE A L'INTERRUPTION DE GROSSESSE, TENDANT A MODIFIER LES ARTICLES 348, 350 ET 351 DU CODE PENAL ET A ABROGER LES ARTICLES 352 ET 353 DU MEME CODE

PROPOSITION DE LOI RELATIVE A L'APPLICATION DES ARTICLES 350, 351, 352, 353 ET 383 DU CODE PENAL

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 350 A 353 DU CODE PENAL RELATIFS A L'AVORTEMENT

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 348 ET 350 A 353 DU CODE PENAL ET INSERANT UN ARTICLE 353BIS DANS LE MEME CODE

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 350 A 353 DU CODE PENAL RELATIFS A L'AVORTEMENT

Reprise de la discussion générale

De Voorzitter. — Wij hervatten de algemene beraadslaging over de voorstellen van wet betreffende de zwangerschapsafbreking.

Nous reprenons la discussion générale des propositions de loi relatives à l'interruption de grossesse.

Het woord is aan de heer Erdman.

De heer Erdman. — Mijnheer de Voorzitter, hier wordt een waardig, parlementair nuttig en noodzakelijk debat gevoerd. Het is een waardig debat enerzijds door de perfecte verslaggeving, waarvoor ik de rapporteurs dank, en door de wijze waarop voorzitter Leemans de gemengde commissie heeft geleid, met eerbiediging van eenieders mening en iedereen de gelegenheid gevend die mening te vertolken; maar ook waardig door de houding van een ieder, ook in dit halfroond, waarbij de bereidheid te luisteren wellicht veel meer heeft bijgedragen tot de wederzijdse benadering van het probleem dan alles wat daaromtrent tot nu toe werd geschreven, gepubliceerd en « gepamfletiseerd ».

Dit is een waardig debat dat elke banalisering uitsluit en niet toelaat te werken met vergelijkingen of met voorbeelden. Ik zal trachten zoveel mogelijk te vermijden, wat andere collega's wel hebben gedaan, namelijk de ideeën die ik vertolk te illustreren met voorbeelden uit andere domeinen. Dit onderwerp, deze materie is te belangrijk dan dat ze wordt vergeleken, want elke vergelijking loopt mank. Elke vergelijking leidt tot discussies.

Dit is een parlementair debat. Dit hoort in feite niet meer tot de geplogenheden. Jarenlang werd, zowel vanuit de meerderheid als vanuit de oppositie, vastgesteld dat het Parlement enkel nog een stemmachine was; interessante parlementaire initiatieven werden overgenomen door de regering en in een vorm gegoten die de meerderheid bond, waardoor het de meerderheid, laat staan de oppositie, onmogelijk was zelf een constructieve bijdrage te leveren.

Deze keer heeft de regering in haar regeringsverklaring en de partijen die de regering samenstellen, om de redenen die u kent — wij moeten dat niet verhelen — het debat aan het Parlement toegewezen en het initiatief vanuit het Parlement laten groeien. Sommigen zijn dat blijkbaar niet meer gewoon en willen bepaalde zinssneden uit het regeerakkoord van de hand doen. Dat is hun verantwoordelijkheid. Ook al hebben zij, om het decorum te bewaren, de regering uitgenodigd om naar ons te komen luisteren, toch zal de regering de gevolgen van ons standpunt moeten ondergaan.

*De heer Henrion, ondervoorzitter,
treedt als voorzitter op*

In dit parlementair debat kan iedereen zijn persoonlijke mening ten volle uiten, ook al strookt dit niet — zoals hier reeds is gebleken — met de visie of met de filosofie van de partij waartoe men behoort. Uitingen van intieme gevoelens, van intieme ervaring en persoonlijke benadering van het probleem hebben van dit debat een verheven debat gemaakt.

Hierbij mag worden opgemerkt dat het hier gaat om een debat. Mij is opgevallen — ik heb het voorrecht ietwat later in het debat het woord te voeren — dat hoe langer het debat duurt, er toevoegingen worden aangebracht, er tegenspraak ontstaat, correcties worden aangebracht in verband met meningen die zelfs in de eigen fractie naar voren werden gebracht en daarna bleken fout te zijn. Ik herinner in dit verband aan wat de heer Aerts, zeer fair trouwens, vanmorgen heeft gezegd met betrekking tot wat gisteren ter discussie was, namelijk of artikel 2, 6°, zou leiden tot abortus de dag vóór de bevalling.

Is het nuttig en noodzakelijk in een debat citaten naar voren te brengen en getuigenissen? Zij lijken mij in feite achterhaald in een debat dat al meer dan vijftien jaar duurt. Het lijkt mij dus beter dat ieder zijn eigen overtuiging bekend maakt, dan wel citaten of getuigenissen te hanteren die niet meer zo actueel zijn. Het debat is nochtans wel nuttig en noodzakelijk omdat tot nu toe naar buitenuit blijkbaar nog altijd niet voldoende is geweten welk soort debat wij hier voeren. Het is mij onder meer opgevallen — en ik wil dat hier niet aan de orde brengen — dat gedurende al de weken dat de vergaderingen van de commissie hebben geduurd, artikelen in allerhande kranten werden gepubliceerd en in de hele pers commentaren werden geleverd zonder dat de tekst van het voorstel van wet bekend werd gemaakt. Een belangrijke krant, *De Standaard*, heeft vorige maandag de volledige tekst gepubliceerd.

De heer Cooreman. — U heeft gelijk.

De heer Erdman. — Nochtans hebben de media een zeer belangrijke rol te spelen in verband met de voorlichting. Hoe kan men de bevolking, die emotioneel zeer intens bij dit debat is betrokken, beter inlichten over wat het juist gaat dan via de pers. Dit is belangrijker dan alleen de eigen visie en commentaren weer te geven. Men mag er niet van uitgaan dat de bevolking geen eigen oordeel kan hebben over een materie die eenieder aangaat. Het ware beter geweest — en hier kunnen we misschien een beetje kritisch zijn ten opzichte van onszelf — dat op de ene of de andere manier de tekst van het voorstel van wet veel vroeger werd verspreid. Iedereen had dan de kans gekregen zijn standpunt te verdedigen.

Ik krijg de indruk dat de jarenlange discussies en zelfs nog het huidige debat de bedoeling hebben de kern van het probleem enigszins uit de weg te gaan, ik zou bijna zeggen: aanhangers te winnen door een sloganeske benadering, hoewel de overvloedige materie van dit debat in feite niet toelaat te polariseren of in tegenstellingen te werken.

Kan men spreken van voor- en tegenstanders van abortus? Die term is trouwens verkeerd: het is abortus *provocatus*, zwangerschapsonderbreking met daaraan gekoppeld «het gewilde, het vrijwillig onderbreken». Niemand is voorstander van abortus *provocatus*.

Ik wil nogmaals beklemtonen dat elke abortus een abortus te veel is, maar voeg eraan toe dat elk slachtoffer van een clandestiene abortus een slachtoffer te veel is. Daarover spreekt men minder.

In dit debat, waarin men om welke redenen dan ook poogt om voor- en tegenstanders tegenover elkaar op te stellen, is de ondertoon van *mea culpa* voor velen moeilijk en komt onvoldoende tot uiting. In het sluitstuk van de toespraak van mijn voorganger heb ik een aanloop gevonden tot dit gevoel dat naar mijn oordeel té weinig aan bod is gekomen: het *mea culpa* van de verantwoordelijken, zowel de beleidsverantwoordelijken als de parlementsleden.

Ondanks alle voorhanden zijnde middelen, durft men vandaag niet vaststellen dat wij zoeken naar een oplossing voor menselijk tekort en onmacht. Het wordt tijd om, in plaats van telkens opnieuw ethische problemen of ethische dialectiek in de politiek te vermengen, een inventaris te maken van alles wat kan worden gedaan.

Ik wil uit het volgende geen partijpolitiek argument putten. Ik kan een lijst voorleggen van ministers die departementen hebben beheerd, waaronder gezinsplanning en gezondheid in de

ruimste zin van het woord ressembleren, en de tekortkomingen op dat vlak.

Iemand heeft op de tribune gezegd dat daarvoor geen geld is. *Mea culpa* dan als daarvoor geen geld is!

De heer Cooreman. — Er is altijd geld als men wil.

De heer Holsbeke. — Als de CVP het wil!

De heer Erdman. — Voor- en tegenstanders: een nutteloze tegenstelling. Wie durft te verklaren dat hij het monopolie heeft van de waarheid?

Bij het lezen van nota's, gegevens en documenten van het dossier en bij het zeer aandachtig luisteren naar de vele uiteenzettingen heb ik gemerkt dat wij te weinig beseffen in welke dramatische wereld, die wij niet meer beheersen, wij wel leven.

Men kan zich afvragen wat de politieke macht nog te betekenen heeft tegenover de macht van de wetenschap, die wij overigens toejuichen. Bij het indienen van een tekst worden wij geconfronteerd met wetenschappelijke gegevens waarvan wij — enkele uitzonderingen niet te na gesproken — de draagwijdte op wetenschappelijk en medisch gebied niet kunnen beheersen, controleren of begeleiden. Ik ben afhankelijk van een schrijftaal, een juridische taal om bepaalde fenomenen te beschrijven die aan elke controle ontsnappen.

Er zijn nog meer tegenstellingen. Men heeft het woord «depenalisering» gelanceerd. Het is mij opgevallen dat één van onze nationale omroepen in zijn berichtgeving enkel de jongste dagen over «partiële depenalisering» spreekt. Tot nu toe had men het steeds over «depenalisering». Voor de burger in de straat betekent dit «uit het Strafwetboek verwijderen». Dit is echter niet het geval. Men benadert de zaken dus «sloganesk».

Men spreekt over «liberalisering». Het is niet omdat dit verband houdt met het woord liberalisme dat ik mij er tegen verzet, maar de term wordt onmiddellijk gelijkgesteld met *à la carte*. In feite gebruikt men deze term, zonder het te willen zeggen, om niet de term *à la carte* te moeten gebruiken.

Men spreekt over «illegale abortus». Er is echter een enorm verschil tussen illegale en clandestiene abortus. Clandestiene abortus wordt in dit debat bestreden en door iedereen veroordeeld, maar verschilt fundamenteel van de abortus die nu in de illegaliteit wordt gepleegd en waarmee we dagelijks worden geconfronteerd. We weten dat bepaalde ziekenhuizen en dokters openlijk verklaren dat ze abortus *provocatus* uitvoeren, in strijd met de tekst van de wet. Maar ook de termen «illegaliteit» en «clandestiniteit» schakelt men zomaar gelijk, hoewel dit helemaal niet correct is.

Geregeld beschouwt men abortus en contraceptie als mekaars tegenpolen of als een aanvulling op elkaar. Het zijn nochtans twee volkomen afzonderlijke benaderingswijzen van het probleem. Wie heeft ook weer gezegd dat abortus eigenlijk precies het falen van de politiek inzake contraceptie betekent? Eigenlijk wordt er nog niet zolang over contraceptie gepraat, althans niet zo openlijk.

In de volgende opmerking richt ik mij, persoonlijk, tot een bepaalde fractie. Misschien heeft het aidsdrama het voor het eerst mogelijk gemaakt in bepaalde milieus over condooms te spreken.

Men heeft het abortusprobleem benaderd vanuit sociologisch standpunt, met demografische gegevens, vanuit biologisch en metafysisch oogpunt en men heeft cijfers geciteerd.

Met cijfers kan men alles bewijzen. Ik zal geen cijfers citeren. De voorgaande spreker analyseerde een opiniepeiling. Hij was zo objectief om te zeggen dat hij daar geen bepaalde waarde aan gaf. Hij zocht er alleen een indicatie in.

Laten we heel eerlijk zijn. Cijfers bewijzen maar hetgeen men eigenlijk wil bewijzen; cijfers zijn maar belangrijk als ze de weerspiegeling zijn van feiten.

Het feit dat abortus ondanks de huidige wetgeving wordt toegepast, wordt door niemand ontkend. Daarvoor moet men geen cijfers hanteren.

Men heeft in het debat herhaaldelijk gezocht naar de tegenstelling individu en hedendaagse maatschappij.

Wanneer we de materie van de zwangerschapsonderbreking strikt juridisch bestuderen vanaf het jaar IV van de revolutie, want dat is de oorsprong van onze tekst — Cambacérès was daarvan de rapporteur — stellen we vast dat het Franse Strafwetboek, dat is geen verwijt, door onze voorgangers — in 1867 klakkeloos werd overgenomen.

In de evolutie van de juridische literatuur ziet men dat in bepaalde gegevens elementen worden verwerkt die eigen zijn aan een maatschappij, aan een maatschappijvisie, aan een maatschappij waarin men leeft. Er werd tijdens dit debat ook gesproken over de ethiek die ten grondslag ligt aan de benadering van het probleem.

Ik ben helemaal niet bevoegd om mij op het gebied van de rechtsfilosofie, laat staan op het gebied van de filosofie, te begeven. Ik heb gelezen dat verfijnde geesten er zelfs in slagen om uitgaande van de ethiek een soort van zwangerschapsonderbreking te beschrijven als ethisch neutraal, wanneer ze wordt gewettigd door onder meer bepaalde gezondheidsredenen. Ik begrijp dit niet, tenzij er twee totaal gescheiden domeinen zijn. Dit is eens te meer een tegenstelling die het debat weinig bijbrengt.

Wij discussiëren over een wijziging van de strafwet. Het strafrecht kan in de ogen van sommigen, naargelang aan welke kant men staat, bepaalde doelstellingen hebben. Het strafrecht is, evenmin als andere takken van het recht, geen doel op zichzelf. Het is een geheel van regels die de maatschappelijke structuur moeten waarborgen.

Daarom is het nutteloos abstract te bouwen. Men kan niet aan een tekentafel gaan zitten en strafregels uittekenen zonder zich te storen aan sociale doeleinden.

Men kan natuurlijk op een dictatoriale wijze deze regels uittekenen voor de maatschappij, die de stem dan niet meer mag verheffen en die uiteindelijk moet zwichten voor dat strafrecht en voor de overheid die dat strafrecht uitvaardigt.

Het strafrecht heeft echter ook het nadeel conservatief te zijn. Zelfs indien het beantwoordt aan de criteria die ik zoëven heb geschetst, gaat het uit van een maatschappijbeeld, en kleeft het zich aan die maatschappij vast, holt eventueel zelfs de evolutie in die maatschappij, de nieuwe ideeën, benaderingen en toestanden, achterna. Men komt er slechts toe een aanpassing van het strafrecht tot stand te brengen nadat er zeer duidelijke signalen werden gegeven.

Zijn er hier signalen gegeven? Ik zou zeggen: ten overvloede. Bij het begin van mijn uiteenzetting heb ik reeds gezegd dat wij niet mogen banaliseren, niet met cijfers moeten werken en niet moeten trachten elementen als feitelijk bewezen argumenten naar voren te schuiven. Niemand is echter hier op de tribune komen beweren dat er geen signalen gegeven zijn. Iedereen heeft deze signalen door de feiten heen ervaren. Soms kwam dit alleen al tot uiting in het twijfelen. Sommigen heb ik op deze tribune horen zeggen dat zij benaderd werden, door bepaalde personen die verklaarden te twijfelen, omdat zij wisten welke toestanden er zich voordeden. Dus zelfs in de twijfel zijn er signalen waar te nemen.

Ook in het kader van dit debat heeft men, zij het veel te laat, signalen gegeven in verband met de nood aan een gesprek, overleg, dialoog, consensus. Men ging hierbij uit van de vaststelling dat de huidige wet niet langer kan worden behouden. Hierbij waren er allerlei varianten. Sommigen zegden dat zij een gesprek wilden over een bepaald facet. Anderen zegden dat zij de wet niet aanvaardden, maar dat zij een andere formule zochten dan het huidige wetsvoorstel. Sommigen zegden bereid te zijn te zoeken naar een consensus in het kader van het wetsvoorstel. Ik stel dus alleen maar vast dat de huidige toestand door iedereen veroordeeld wordt en dat men zoekt naar formules.

In onze maatschappij houdt het zoeken naar de juiste verhouding tussen man en vrouw, tussen vrouw en kind, tussen vrouw en maatschappij en tussen kind en maatschappij een enorme opdracht, een onvervulde opdracht in. Bij dit zoeken is men echter, gelukkig maar, afgestapt van het fatalisme en beoogt men een rationele benadering. Noem dat nu zuiver rationeel, wetenschappelijk rationeel of zelfs emotioneel rationeel, maar niet meer fatalistisch.

Ik heb hier gehoord hoe mannen — en *le nombre oblige* — de problemen van die vrouwen langs alle kanten bekeken, hun trauma's analyseerden. Ik laat dat voor hun rekening. Ik voel mij niet gemandateerd om hierover getuigenis af te leggen. Ik laat dat over aan anderen die volgens mij beter geplaatst zijn om dit te doen, vrouwenorganisaties bijvoorbeeld. Mij klinkt het enigszins verwaand in de oren een man deze problematiek zo deskundig en analytisch te horen benaderen, zelfs als hij er vergoelijkend aan toevoegt dat de verhouding man-vrouw ook een element is van het probleem.

Ik stel wel vast dat de huidige wet en haar toepassing bij velen vragen oproept. Ik stel vast dat in feite het vervolgingssysteem een enorm belangrijke plaats is gaan innemen en dat de wetgever jarenlang zijn verantwoordelijkheid op anderen heeft afgeschoven.

Ik dank de heer Cooreman die de geschiedenis recht heeft aangedaan en de feiten opnieuw in een juiste context heeft geplaatst. Het waren inderdaad de socialistische die in 1971 een eerste voorstel over abortus hebben ingediend. Wetende wat we nu weten, had de CVP er misschien beter aan gedaan toen ons voorstel aan te nemen, want vandaag is ze al even fel gekant tegen een voorstel aangepast aan de huidige maatschappij. Vanuit geen enkele fractie — ook niet vanuit de CVP-fractie — is iemand op de tribune komen zeggen dat hij zijn verantwoordelijkheid wil ontlopen en deze wet gewoon in handen van de rechters wil geven die — en dat is geen kritiek — discretionair kunnen oordelen in welke gevallen er al dan niet zal worden vervolgd, geoordeeld of veroordeeld.

Er is vanzelfsprekend een evolutie in de ideeën. Dit blijkt uit volgende zeer korte tekst: «De Senaat, na de interpellatie van mevrouw Verdin en het antwoord van de minister van Volksgezondheid en Gezin te hebben gehoord, neemt akte van het voornemen van de minister om absolute voorrang te verlenen aan opvoeding tot verantwoord ouderschap en om, samen met de verantwoordelijke leiders van het NWKW, onder meer naar middelen te zoeken die daartoe in werking worden gesteld, en spreekt de wens uit dat hij zo snel mogelijk uitspraak zou kunnen doen over de wetgevende maatregelen die nodig zijn om op dit gebied ons recht aan de ontwikkeling van de ideeën aan te passen.» Anno 1972, collega's! Deze gemotiveerde motie werd eenparig in de Senaat aangenomen, wat zeer uitzonderlijk is. Maar wat is het resultaat ervan? Mag ik u vragen hierover eens na te denken?

In 1973 keurde de Senaat een regeringsontwerp goed — ons overgezonden door de Kamer — ertoe strekkende de drie laatste alinea's van artikel 383 van het Strafwetboek af te schaffen om aldus het verbod van publiciteit voor anticonceptiva op te heffen. Wij kunnen ons vandaag nog maar nauwelijks realiseren dat we tot in 1973 moesten wachten om publiciteit voor voorbehoedsmiddelen te maken, en dit terwijl we vandaag op deze tribune geregeld horen zeggen dat dit de enige oplossing is. En ik zal de namen niet vermelden van de CVP'ers die toen zelfs tegen dat voorstel stemden.

De toenmalige minister van Volksgezondheid en Leefmilieu, de heer De Saeger, antwoordde zijn politieke vrienden die beducht waren om wat komen zou, dat ze er het regeerakkoord moesten op naslaan en dat ze dan zouden zien dat abortus niet zou worden geliberaliseerd, dat de wetgeving ter zake hoogstens zou worden aangepast.

Later kwam er dan een evolutie in de rechtspraak en in de medische wetenschap. Sommigen verdedigden de therapeutische abortus in tegenstelling tot degenen die in het behoud van de huidige toestand een uitweg vonden. Door te zeggen dat een

gezondheidsprobleem ten grondslag kan liggen aan zwangerschapsafbreking — en ik ga hier niet polemiseren over de keuze tussen moeder en kind — gelukkig is deze discussie achterhaald — heeft men aan de zogenaamde therapeutische abortus een uitbreiding gegeven die de titel «ingreep» eigenlijk niet verdiende.

Voorzitter Van Rompuy heeft dit blijkbaar enigszins aangevoeld. Hij kan het althans niet ontkennen want die therapeutische abortus was eveneens «de oplossing» — ik houd niet van dat woord — voor incest en verkrachting. Men heeft dus ook die maatschappelijk schokkende omstandigheden samengebracht onder een titel die de lading niet dekt.

De heer Van Rompuy zelf, voorzitter van de CVP, heeft zeer recent verklaard: «Soms is moreel leed zo zwaar, verkrachting of incest bijvoorbeeld, soms is de schade aan de gezondheid van de moeder zo onherstelbaar groot dat begrip kan worden opgebracht voor overmacht.» Hij vergist zich echter. Hier is geen sprake van overmacht. Het gaat hier enkel om de uitbreiding van de notie die vertrekt van noodtoestand, maar in feite deze materie in genen dele beheerst. Hij voegde daaraan toe — mijns inziens laattijdig —: «Om hieraan een antwoord te bieden kan de strafwet volgens de CVP gewijzigd worden terwille van de rechtszekerheid.» Ik heb echter nog altijd geen enkel initiatief in die zin kunnen vaststellen.

Collega Aerts heeft daar nog een element aan toegevoegd toen hij vanochtend op deze tribune verklaarde bereid te zijn tot een gesprek over bepaalde facetten en aspecten. Dit is een kentering.

Ik herhaal wat ik daarstraks heb gezegd; *quid* indien men in 1973 die houding had aangenomen? Daarstraks werd gealudeerd op de inhoud van de voorstellen die indertijd door minister Vanderpoorten werden ingediend en later werden overgenomen door mevrouw Herman. Men heeft toen echter nooit een teken gegeven. Men was toen nooit bereid tot een gesprek. Men begreep toen niet dat er een evolutie was in de maatschappij. Vandaag moet ik echter vernemen dat de hoogste beleidsverantwoordelijke van een partij een standpunt verdedigt dat thans achterhaald is, maar dat in 1973 wellicht aanleiding had kunnen geven tot een wetswijziging.

De heer Cooreman. — Mijnheer Erdman, sta mij toe even uw betoog te onderbreken. In 1973 werd over deze materie langdurig gedebatteerd in de commissie voor Volksgezondheid en Justitie. Ik heb daarstraks gealudeerd op een «interpellatie» van de heer Pierson gericht tot de minister van Justitie. Ik heb toen namens de CVP verklaard dat indien men wenste de strafwet te wijzigen — voor de gevallen waarvoor toen door de parketten nooit een vervolging werd ingesteld — wij bereid waren.

Het ging toen om de situatie waarbij de gezondheid van de moeder in gevaar was of zwaar onder druk stond met gevaar voor bestendige invaliditeit. Men sprak toen minder over incest en over verkrachting. Wij waren toen bereid een voorstel te formuleren. Maar men oordeelde niet nodig de wet te wijzigen. In de commissie werd ons toen echter in aanwezigheid van dertig à veertig collega's medegedeeld dat men veel verder wenste te gaan.

Men wenste niet de strenge medische interpretatie vast te leggen in een wet, maar men wou een zeer ruime medische interpretatie geven van gezondheid. Men ging toen ook niet akkoord met ons standpunt. Daarom is er in 1973 niets tot stand gekomen.

Ik wil hier geen polemieken uitlokken. Ik wil er wel de aandacht op vestigen dat wij toen allemaal op dat ogenblik wellicht een kans hebben gemist, maar men verwachtte toen dat de ethische commissie een bevredigend voorstel zou formuleren.

De heer Erdman. — Mijnheer Cooreman, ik dank u voor deze onderbreking, omdat ze alleen maar bevestigt wat ik nu zal zeggen. Uw partij meent dat dit voorstel niet kan worden gevolgd. Voorts hebben wij signalen opgevangen via voorstellen ingediend door de heren Baert, Peeters en Cerexhe plus enkele medeondertekenaars van de PSC. Het volstaat niet, ook niet

voor een voorzitter van een partij, te zeggen dat hij eventueel bereid is «te spreken over», wanneer uzelf en anderen in 1973 hebben aangevoerd dat minstens voor die problematiek duidelijk de wet niet diende te worden gewijzigd. Het volstaat niet achteraf daarop terug te komen en te verklaren: «Ik had wel gewild, maar...» Er kan alleen maar een gesprek komen als er duidelijke teksten op tafel liggen die grondig kunnen worden besproken. Dit zal trouwens bij de bespreking van de amendementen ten overvloede blijken.

Wij vleien ons met de idee dat we in een rechtsstaat leven. Ik stel alleen maar vast dat in de politiek — sociale benadering van elk probleem tegenwoordig meer en meer de verantwoordelijkheid wordt verschoven.

Ik stel ook vast dat toen professor Van Gerven zijn fameuze boek heeft geschreven over het beleid van de rechter, en dit binnen een bepaald terrein heeft gehouden, hij vandaag wellicht vier boekdelen zou moeten schrijven. Het beleid van de rechter heeft een enorme impact gekregen ten opzichte van beleidsverantwoordelijken op politiek, sociaal en economisch vlak. Wetten worden aangenomen en rechters oordelen en beletten daardoor dat beleidsopties zullen worden toegepast. Procureurs-generaal, met alle eerbied voor hen, oordelen over het al of niet toepassen van een wet, over het al of niet vervolgen, over het al of niet laten verjaren, over gewilde of ongewilde discriminaties. Dit is een ongezonde toestand. Er is een verschuiving van verantwoordelijkheid ontstaan en daarom zijn we vandaag hier.

Laten we hier zeer duidelijke taal spreken.

Ik heb daarstraks gezegd dat dit debat nuttig en noodzakelijk is, maar in feite is het dat niet voor ons. Ieder van ons kent zijn persoonlijke mening, weet hoe hij tegenover het probleem staat, kan bepaalde teksten en de gebruikte terminologie volgen of niet.

Indien het Parlement niet de eerbiedwaardigheid had van zijn bestaan, dan had het misschien volstaan vorige dinsdagochtend ieder van ons zijn stem te laten uitbrengen. Wij zijn hier niet om te trachten mekaar te overtuigen — dat zal wellicht niet lukken in dit stadium van een debat dat eigenlijk begonnen is in 1971. Wij kunnen niet verwachten dat iemand, die zich gedurende meer dan achttien jaar principieel heeft vastgepind, terecht of ten onrechte, met respect voor ieders mening, in wederzijdse zin, vandaag kan worden overtuigd door om het even wie hier op de tribune.

Het is mij nochtans, zoals een van mijn voorgangers op de tribune, opgevallen dat men ondanks de benadering van de algemene problematiek vanuit verschillende invalshoeken zeer weinig aandacht heeft voor tekst, structuur, inhoud en terminologie. Mijn geattireerde souffleur zegt me dat dit nog komt bij de artikelsgewijze bespreking.

Nu is daarvoor nochtans het ogenblik. Verscheidene sprekers hebben dit aspect trouwens al aangebracht.

Ik ben geen medeondertekenaar noch auteur — spijtig genoeg, maar waarschijnlijk ben ik te jong. Ik wil alleen een tegenhanger vormen voor bepaalde argumenten om de auteurs, die de replieken zullen geven, toe te laten te distilleren.

We gaan uit van de structuur in de huidige wet waarbij alle vrijwillige vruchtafdrifving strafbaar is. Voor de rechtshistorici: de Senaat heeft het woord «vrijwillig» eraan toegevoegd omdat men vreesde dat men anders de zwangerschapsonderbreking bij onvoorzichtigheid ook zou vervolgen. Toen kon men blijkbaar wetten schrijven!

Het is een afzonderlijk misdrijf voor vrouw en geneesheer. Er wordt een onderscheid gemaakt naargelang er al dan niet toestemming is van de vrouw. Het wordt een bijzonder misdrijf in geval van dood van de vrouw. Er wordt een verzwarende omstandigheid opgenomen naargelang de hoedanigheid van degene die de zwangerschapsonderbreking uitvoert.

Wat beoogt het voorstel? Er is nog altijd een onderscheid naargelang de toestemming van de vrouw. Ik wil niet polemisch zijn en wil niet ingaan op het karikaturiseren van hen die de analyse maakten van het eerste artikel.

Ik wil eraan toevoegen dat afstand wordt genomen van het onderscheid in hoedanigheid. Degene, al dan niet geneesheer, die abortus pleegt, wordt dezelfde strafmaat toegemeten. Laten we echter zeer duidelijk zijn. Als men in onze wetgeving de «klassieke fourchettes» opneemt, zal wel naargelang de hoedanigheid worden beslist of men de minimum- of de maximumstraf krijgt. De auteurs hebben geoordeeld het onderscheid niet meer specifiek te moeten inbouwen.

Abortus is zonder toestemming van de vrouw nog steeds strafbaar voor de dader, voor degene die de zwangerschapsafbreking uitvoert. Ik wil mij er niet onmiddellijk over uitspreken, maar een van de leden deed opmerken dat de terminologie ertoe zou kunnen leiden te beweren dat de vrouw, die zelf abortus pleegt, niet strafbaar zou zijn.

De Franse tekst spreekt van «*aura fait pratiquer un avortement*», de Nederlandse van «*een vruchtafdrijving laat verrichten*». Taalkundig-juridisch zou men hieruit kunnen afleiden dat vrouwen die zichzelf aborteren, niet strafbaar zijn. Ik heb het nagekeken, maar vind geen rechtstreeks aanknopingspunt. Ik vraag me echter af — zonder de vraag te willen ontlopen — of dit niet een «*futuristische*» vraag is. De vraag is trouwens vanuit «*futuristische*» overwegingen gesteld. Men heeft zich namelijk afgevraagd wat er zou gebeuren als er eventueel enig middel wordt ontdekt dat het mogelijk maakt dat een vrouw zichzelf aborteert.

Men werpt hier op dat in het tweede artikel wel en in het eerste artikel niet de oude terminologie werd behouden. In het eerste artikel spreekt men in het algemeen over «*enig middel*» en in het tweede artikel wordt meer concreet vermeld: «*Door spijzen, dranken, artsenijen of door enig ander middel.*»

Ik kan u geruststellen, professor Haus, een grote autoriteit, omschrijft «*enig ander middel*» als «*tout moyen physique ou moral*». Dat omvat alles en het maakt dus geen verschil of men algemeen over «*enig middel*» spreekt of meer precies exemplatief enkele middelen opsomt.

De dood van de vrouw is een verzwarende omstandigheid en de aandachtige lezer van het verslag stelt vast dat het amendement hierover in de commissie werd aangenomen. Er is echter geen verzwarende omstandigheid van de hoedanigheid.

Er is de rechtvaardigingsgrond met betrekking tot de in artikel 2 bepaalde elementen. Dit is een bijzondere techniek, dat geef ik toe. Professor Rimanque heeft gezegd dat in het recht «*normaal*» en «*abnormaal*» niet bestaan. «*Eigenaardig*» bestaat evenmin. Het gaat dus om een bijzondere techniek. De wetgever kan voor deze optie kiezen. Dit zal straks nog ter sprake komen.

Elke juridische constructie en tekst kan verfijnd worden. Blijkbaar kunnen wij niet meer zoals vroeger onze ideeën in één zin samenvatten en lapidair weergeven, zoals het fameuze artikel 1382 dat aanleiding heeft gegeven tot hele bibliotheken vol commentaren. Zelfs in het strafrecht kunnen wij niet meer de formule vinden die nauwkeurig weergeeft wat men zou kunnen denken. Zeker in deze materie moeten wij zoveel elementen verwerken en toevoegen, dat men mogelijk tot een tekst komt die enigszins voor kritiek vatbaar is, omdat hij elementen bevat die niet noodzakelijkerwijze van strafrechtelijke aard zijn, maar die de wil van de wetgever des te meer omschrijven en duidelijk maken in de tekst van de wet zelf, wat meer kracht geeft dan alle commentaren die er bij worden geleverd. De voorliggende teksten hebben, misschien zeer vroeg reeds, aanleiding gegeven tot kritiek en commentaar. Gewoonlijk komen de commentaren pas los na de publicatie van de tekst. Maar wij zijn hier precies om deze kritieken en commentaren even te toetsen.

Men heeft gesproken over de afdwingbaarheid van bepaalde teksten. Het spreekt voor zich dat ze afdwingbaar zijn. Er is geen enkele juridische tekst die niet als een geheel moet worden gelezen.

Als ik mij vergis, verontschuldig ik mij, maar ik meen dat de heer Lenfant op een bepaald ogenblik een amendement heeft ingediend waarbij hij het aanzetten tot abortus strafbaar wilde stellen. Dat staat reeds in het Strafwetboek onder artikel 66.

Men moet een strafbepaling in zijn geheel lezen en er zin aan geven. Het volstaat niet om te zeggen: dit is een artikel, een paragraaf, een lijn, daar maak ik niets uit.

De bewijslast in het kader van de rechtvaardigingsgrond zal noodzakelijkerwijs door het openbaar ministerie moeten worden gegeven als een positief, maar ook als een negatief aspect. Het openbaar ministerie zal moeten bewijzen dat er bepaalde elementen niet bestaan.

In de tekst is er, in het 6°, sprake van een medisch dossier. Iemand vroeg: is er sprake van een medisch dossier als dusdanig? Op welke manier zal men anders concretiseren dat aan de voorwaarden die voor een rechtvaardigingsgrond nodig zijn, wordt voldaan?

Iemand zei: ik vind voor die zes dagen wel een einddatum, maar geen begindatum. Deze begindatum zal uiteraard uit het medisch dossier moeten blijken. Men kan zeggen dat alles op het medisch dossier kan worden genoteerd. Wetten worden niet noodzakelijkerwijs verkracht!

De minderjarige, zwangere vrouw hoort niet thuis in het strafrecht. Zij ressorteert onder de wet van de bescherming van de jeugd. Het enige probleem dat rijst voor de minderjarige is de houding van de geneesheer die de vaste wil zal moeten vaststellen. Dit is het responsabiliseren van de geneesheer binnen het raam van het systeem dat hier wordt voorgesteld.

Het feit dat de geneesheer kan weigeren, wordt in de tekst niet enkel geconditioneerd door filosofische overwegingen. De weigering kan alomvattend zijn. Een arts kan om filosofische redenen, met alle eerbied daarvoor, weigeren, maar ook de rechtvaardigingsgrond die in de wet wordt opgenomen niet aanvaarden als hij bepaalde elementen ervan niet tot de zijne kan maken.

Dit is geen academisch debat.

De heer Seeuws heeft het standpunt van de SP duidelijk uiteengezet.

Ik heb vruchteloos gezocht naar een reglementering voor de instellingen voor gezondheidszorg. Deze materie is gecommunautariseerd. Ik wil niet polemiseren. Ik wil niet aan een bepaalde politieke fractie toeschrijven wat politieke redacteurs in kranten naar voren brengen.

Het is niet omdat een bepaalde redacteur nu plots schrijft dat de CVP er zou kunnen aan denken haar meerderheid uit te breiden met de Volksunie en het Vlaams Blok om eventueel in de Vlaamse Raad de onuitvoerbaarheid van deze wet te bewerkten door voorwaarden op te leggen aan instellingen van gezondheidszorg waaraan een voorlichtingsdienst is verbonden, dat de CVP daar effectief aan denkt. Wie echter met deze idee speelt, zal naar alle waarschijnlijkheid stuiten op het evenredigheidsbeginsel van wetten in de uitvoering van wetten, zonder dat er een hiërarchie van normen bestaat, maar zal ook stuiten op het gelijkheidsbeginsel.

Eén van de belangrijke redenen waarom wij vandaag pleiten voor de aanpassing van de abortuswetgeving is het sociale aspect van deze problematiek. Wij willen met het voorstel het «*abortustoerisme*» doen stoppen. Ik zal dan ook in geen geval aanvaarden dat na een eventuele goedkeuring van het voorstel, er vanuit Vlaanderen een «*abortustoerisme*» naar Wallonië zal worden georganiseerd, omdat daar wel de mogelijkheid tot abortus zal bestaan. Ik zeg dit voor het geval iemand aan deze idee zou denken.

Het strafrecht houdt een regeling in met betrekking tot wat men moet doen en niet mag doen. Collega's vóór mij hebben er reeds op gewezen dat het, in deze aangelegenheid, er niet om gaat iemand iets in zekere mate op te leggen. Het gaat hier niet om het sanctioneren van een eventuele keuze. Met het voorstel willen wij wel een wettig kader scheppen, zodat het voor elkeen mogelijk is, met eerbiediging van eenieders benadering van het probleem, een rechtvaardigingsgrond in te roepen.

Ons land wordt omringd door landen die hun wetgeving ter zake hebben aangepast.

Het is goed mogelijk dat een deel van de bevolking in haar hart niet akkoord gaat met abortus, behalve misschien indien zij er zelf persoonlijk mee worden geconfronteerd.

Met het voorstel willen wij echter een wettelijk kader scheppen waardoor een einde wordt gemaakt aan het onlogische van het territorialiteitsbeginsel van het strafrecht.

De heer Swaelen treedt opnieuw als voorzitter op

Thans kunnen immers Belgen die in Nederland, Frankrijk of Groot-Brittannië een abortus plegen, hiervoor in België niet worden gestraft.

Wij moeten effectief zoeken naar een oplossing. Ik weet, mijnheer de Voorzitter, dat ik mijn spreektijd reeds ruim overschreden heb, maar toch wil ik nog even een van de sluitstukken in heel deze discussie uitdiepen, namelijk de rechtvaardigingsgrond die in het voorstel wordt opgenomen. De anonimiteit van de commissie dwingt mij geen namen te noemen.

Degenen die het verslag hebben gelezen weten evenwel dat er in de commissie op zeker ogenblik een debat is geweest tussen twee commissieleden, waarbij de ene een zeer juiste analyse heeft gemaakt van de tekst van het ontwerp, die alleen maar kon worden geïnterpreteerd als een verschoningsgrond. Hij koppelde daar de volledige analyse van de verschoningsgrond aan vast.

De heer Van Rompaey. — Wie was dat?

De heer Erdman. — De anonimiteit in de commissie dwingt mij geen namen te noemen.

Er was iemand anders die op dat ogenblik heeft vastgesteld dat er een totale discrepantie was tussen de Franse en de Nederlandse tekst.

De heer Van Rompaey. — Dat was de heer Erdman.

De heer Erdman. — De anonimiteit in de commissie dwingt mij geen namen te noemen...

De Franse tekst spreekt duidelijk over een rechtvaardigingsgrond en de Nederlandse tekst voorziet in een verschoningsgrond. Dat zijn twee totaal verschillende benaderingen. Men heeft ons gezegd dat het de Franse tekst was, die was ingediend. Ik richt hier geen verwijt tot de taaldiensten of tot wie ook. Fouten zijn menselijk. Het gaat hier trouwens niet over een eenvoudige materie. Men is mogelijk door een verkeerde vertaling van de ene rechtsfiguur gekomen tot de andere, met alle gevolgen van dien.

De tekst die in de commissie is goedgekeurd houdt een rechtvaardigingsgrond in. Er kunnen immers bepaalde omstandigheden zijn die een misdrijf onafwendbaar maken, in sommige gevallen zelfs het gebieden. Zowel het materiële als het morele bestanddeel door de wet vereist, is dan aanwezig, maar het kan niet worden aanvaard dat deze feiten een strafbaar karakter zouden hebben.

De wetgever dient dan ook in algemene bewoordingen de mogelijkheid open te laten om deze bezwaren op te vangen. De rechtsleer en rechtspraak hebben bovendien ingevolge de wisselende sociale omstandigheden hun rechtscheppende functie op dit gebied uit te oefenen. Het is logisch dat de wetgever onmogelijk de enorme casuïstiek op dit terrein kan omvatten in een duidelijke weergave van wat als rechtvaardigingsgrond dient te worden beschouwd. Wanneer men de tekst een bepaalde vaagheid zou verwijten, dan is dit een antwoord. Hoe wil men in verband met de ervaringen waarvan hier getuigenissen werden afgelegd, in een korte sluitende tekst omschrijven wat de rechtvaardigingsgrond in zijn geheel is, tenzij een mechanisme uitbouwen dat daaraan effectief beantwoordt?

Ann. parl. Sénat de Belgique — Session ordinaire 1989-1990
Parlem. Hand. Belgische Senaat — Gewone zitting 1989-1990

Ik moet u niet herinneren aan de artikelen 71 en volgende. De artikelen 72 tot 76 zijn trouwens verdwenen omdat zij naar andere wetten werden overgeheveld. Wanneer ik heb gezegd dat het een bijzondere techniek is, dan is dat omdat het uitzonderlijk is dat ten aanzien van een bepaald misdrijf een rechtvaardigingsgrond wordt omschreven. Het is echter toegelaten. De wetgever kan dat doen. Hij hoeft zich daar zelfs niet mee te bemoeien. Men heeft hier op een bepaald ogenblik het fameuze *Nullem crimen sine lege* aangehaald. Daar tegenover bestaat geen voorschrift *Nulla absolutio sine lege*. Het is perfect mogelijk zonder wettelijke teksten. Het is trouwens gebeurd. U moet maar kijken naar de evolutie gaande van dwang, over overmacht naar noodtoestand.

Ik daag een ieder uit in de strafwet de omschrijving te vinden van «noodtoestand». Dat is een begrip dat ontstaan is door de rechtspraak. Mijn eminent professor, de heer Foriers, heeft een basiswerk geschreven dat hier trouwens werd geciteerd, *Etat de nécessité en droit pénal*, waarin hij door de geschiedenis heen het element van de noodtoestand heeft geanalyseerd en er toe is gekomen om een duidelijke beschrijving ervan te geven. Het is bijna overbodig de Senaat de inhoud van het begrip uit te leggen.

Het voorstel als dusdanig omvat wel iets nieuws. Men heeft vastgesteld dat de voorhanden zijnde rechtvaardigingsgrond, noch de dwang, noch de overmacht, noch de noodtoestand toelaten die gevallen op te vangen die hier mogelijkwerwijs op het sociale vlak een antwoord moeten krijgen.

Men heeft een koppeling gemaakt en een nieuwe zin gegeven aan de terminologie. Wanneer men in de Franse tekst *état de nécessité* naast *état de détresse* plaatst, gaat het duidelijk om twee afzonderlijke begrippen. Immers, door de termen «noodtoestand» en «noodsituatie» kan begripsverwarring ontstaan en ook een mogelijke vermenging van noties waardoor men uiteindelijk geneigd is te denken dat het om hetzelfde begrip gaat, daar waar dit duidelijk niet in de bedoeling ligt. Het is een ongelukkige vertaling, maar ik heb ook vruchteloos naar een andere terminologie gezocht. Ik ga niet herhalen want men heeft het reeds herhaaldelijk voorgelezen welke inhoud mogelijk aan dit begrip kan worden gegeven. Ik wil alleen maar wijzen op een naar mijn gevoel onvoldoend beklemtoonde evolutieve, fenomenale evolutie.

Het is juist dat de noodsituatie waarin de vrouw zich bevindt een louter subjectieve benadering is, waarvan iedereen, ook de tegenstanders, toegeven dat er zoveel persoonlijke elementen zijn in verrat dat het niet anders dan een subjectieve benadering kan zijn, bovendien gekoppeld aan de eigen visie van de vrouw op het leven, aan haar eigen vorming, aan haar eigen psychologische mogelijkheden en «potentialiteit», zoals trouwens bij alle andere rechtvaardigingsgronden het geval is.

Deze visie gaat dan over naar een vastgehouden wil, die een evolutie met zich brengt waaraan veel te weinig aandacht wordt geschonken, een hiaat, een mogelijkheid tot nadenken, reflectie, reactie, maar die dan uiteindelijk overslaat naar een vaste, doorgedreven wil, die — en dat zal dan misschien voor de indieners van het wetsvoorstel als een vondst van mijnentwege worden bestempeld — van het uiterst subjectieve overgaat naar het constateren van een objectief feit.

Sommigen hebben hier bekritiseerd, dat die uiteindelijke beslissing niet door een rechter zou worden beoordeeld, dan wanneer het *de facto* niets anders is dan een vaststelling van de verantwoordelijkheid van de geneesheer, en uitsluitend van hem. De formulering in het wetsvoorstel is, naar mijn gevoel althans, te interpreteren in die zin dat geen enkel geneesheer die abortus toelaat kan worden vervolgd omdat hij een dergelijke beslissing heeft genomen. Ik heb de argumenten gehoord, maar ik zal nu niet trachten ze te weerleggen; het is inderdaad een welles nietes discussie, maar het zijn juist die punten die ons scheiden.

Wij wensen niet dat in het kader van die rechtvaardigingsgrond, gekoppeld aan andere elementen, het judiciële de overmacht krijgt, met als effect dat zoals nu over strikt subjectieve

elementen totaal *a posteriori* een oordeel zou worden geveld dat zelfs niet de mogelijkheid zou bieden om de criteria van beoordeling naar waarde te schatten.

Mijnheer de Voorzitter, ik wil eer betuigen aan hen die, uitgaande van een stricte geloofsovertuiging, toch het voorstel steunen. Ik heb als het ware met een zekere aandoening de motieven gehoord van sommige collega's die, uitgaande van een totaal andere visie, de noodzaak van de wetswijziging inzien.

Dit is geen bijzonder ogenblik in mijn politiek leven, als u begrijpt wat ik bedoel. Indien dit wetsvoorstel echter wordt goedgekeurd, zal dat wel een zeer bijzonder ogenblik zijn in het leven van de vrouw, in de evolutie naar emancipatie van de vrouw. Tweehonderd jaar na de Franse revolutie discussiëren wij nog over de vrouw alsof zij binnen de mannenmaatschappij nog steeds moet worden begeleid.

De eventuele goedkeuring van dit wetsvoorstel kan ook geen aanleiding geven tot triomfalisme. Dit zou totaal misplaatst zijn ten opzichte van de slachtoffers van een verkeerde wetgeving.

Op deze tribune werd gezegd: *Non possumus*. Ik ben geen latinist. Betekent die uitspraak: wij mogen niet of wij kunnen niet? Of is het gebruik van het Latijn hier louter symbolisch?

Ik hoop enkel dat de vrouw die in een noodsituatie verkeert en met haar angsten en problemen geen weg weet, het niet vertaalt als *non volemus*, of in haar eigen taal « wij willen niet ». Ik hoop dat men ondanks bepaalde overtuigingen die ons scheiden, in ons land oog zal willen hebben voor degenen die vanuit een andere invalshoek, anders menen. (*Langdurig applaus.*)

COMMUNICATION DE M. LE PRESIDENT

MEDEDELING VAN DE VOORZITTER

M. le Président. — Mesdames, messieurs, voici le résultat du scrutin pour la désignation du second candidat à une place vacante de conseiller à la Cour de cassation.

Hier volgt de uitslag van de geheime stemming ter aanwijzing van de tweede kandidaat voor het openstaand ambt van raadsheer in het Hof van cassatie.

Nombre de votants : 121.

Aantal stemmenden : 121.

Bulletin blanc ou nul : 1.

Blanco of ongeldig stembriefje : 1.

Votes valables : 120.

Geldige stemmen : 120.

Majorité absolue : 61.

Volstreckte meerderheid : 61.

M. Goeminne obtient 112 suffrages.

De heer Goeminne bekomt 112 stemmen.

M. Van Quickenborne obtient 8 suffrages.

De heer Van Quickenborne bekomt 8 stemmen.

En conséquence, M. Goeminne, ayant obtenu la majorité absolue des suffrages, est proclamé second candidat.

Bijgevolg wordt de heer Goeminne, die de volstreckte meerderheid der stemmen bekomen heeft, tot tweede kandidaat uitgeroepen.

Il sera donné connaissance de ces présentations respectivement au Vice-Premier ministre et ministre de la Justice et des Classes moyennes et au procureur général près la Cour de cassation et au Premier ministre et aux présidents de la Cour d'arbitrage.

Van deze voordrachten zal respectievelijk kennis worden gegeven aan de Vice-Eerste minister en minister van Justitie en

Middenstand, aan de procureur-generaal bij het Hof van cassatie, aan de Eerste minister en aan de voorzitters van het Arbitragehof.

VOORSTELLEN VAN WET — PROPOSITIONS DE LOI

Inoverwegingneming — Prise en considération

De Voorzitter. — Aan de orde is thans de bespreking van de inoverwegingneming van voorstellen van wet.

L'ordre du jour appelle la discussion sur la prise en considération de propositions de loi.

U hebt de lijst van de verschillende in overweging te nemen voorstellen van wet ontvangen, met opgave van de commissie waarnaar het bureau voornemens is ze te verwijzen.

Vous avez reçu la liste des différentes propositions de loi à prendre en considération, avec indication des commissions auxquelles le bureau envisage de les renvoyer.

Ik verzoek de leden die opmerkingen mochten hebben, mij die vóór het einde van de vergadering van vanavond te doen kennen.

Je prie les membres qui auraient des observations à formuler, de me les faire connaître avant la fin de la séance de ce soir.

Tenzij er afwijkende suggesties zijn, zal ik beschouwen dat die voorstellen in overweging genomen zijn en verwezen naar de commissies die door het bureau zijn aangeduid.

Sauf suggestion divergente, je considérerai ces propositions comme prises en considération et renvoyées aux commissions indiquées par le bureau.

COMPOSITION DE COMMISSIONS

Modifications

SAMENSTELLING VAN COMMISSIES

Wijzigingen

M. le Président. — Le bureau est également saisi de demandes tendant à modifier la composition de certaines commissions :

1° A la commission de la Défense :

M. Delloy remplacerait M. Guillaume comme membre effectif.

Bij het bureau zijn ook voorstellen ingediend tot wijziging van de samenstelling van sommige commissies :

1° In de commissie voor de Defensie :

Zou de heer Delloy de heer Guillaume als effectief lid vervangen.

2° A la commission de la Santé publique et de l'Environnement :

M. Leemans remplacerait M. Arts comme membre effectif et M. Arts remplacerait M. Leemans comme membre suppléant.

2° In de commissie voor de Volksgezondheid en het Leefmilieu :

Zou de heer Leemans de heer Arts als effectief lid vervangen en zou de heer Arts de heer Leemans als plaatsvervangend lid vervangen.

N'y a-t-il pas d'opposition à ces remplacements?

Geen bezwaar?

Il en est donc ainsi décidé.

Dan is aldus besloten.

VOORSTEL VAN WET BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSAFBREKING, STREKKENDE OM DE ARTIKELEN 348, 350 EN 351 VAN HET STRAFWETBOEK TE WIJZIGEN EN DE ARTIKELEN 352 EN 353 VAN HETZELFDE WETBOEK OP TE HEFFEN

VOORSTEL VAN WET BETREFFENDE DE TOEPASSING VAN DE ARTIKELEN 350, 351, 352, 353 EN 383 VAN HET STRAFWETBOEK

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELEN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSAFBREKING

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELEN 348 EN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK EN TOT INVOEING VAN EEN ARTIKEL 353BIS IN HETZELFDE WETBOEK

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELEN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSAFBREKING

Hervatting van de algemene beraadslaging

PROPOSITION DE LOI RELATIVE A L'INTERRUPTION DE GROSSESSE, TENDANT A MODIFIER LES ARTICLES 348, 350 ET 351 DU CODE PENAL ET A ABROGER LES ARTICLES 352 ET 353 DU MEME CODE

PROPOSITION DE LOI RELATIVE A L'APPLICATION DES ARTICLES 350, 351, 352, 353 ET 383 DU CODE PENAL

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 350 A 353 DU CODE PENAL RELATIFS A L'AVORTEMENT

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 348 ET 350 A 353 DU CODE PENAL ET INSERANT UN ARTICLE 353BIS DANS LE MEME CODE

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 350 A 353 DU CODE PENAL RELATIFS A L'AVORTEMENT

Reprise de la discussion générale

De Voorzitter. — Wij hervatten de algemene beraadslaging over de voorstellen van wet betreffende de zwangerschapsafbreking.

Nous reprenons la discussion générale des propositions de loi relatives à l'interruption de grossesse.

Het woord is aan de heer Laverge.

De heer Laverge. — Mijnheer de Voorzitter — ik kan niet zeggen «geachte minister» want hij is verdwenen —, geachte collega's.

Een eerste opmerking is dat ik mij niet erg gelukkig voel met de wending die het debat heeft genomen, namelijk een debat tussen christenen en vrijzinnigen. Binnen deze kringlijnen wil ik mij niet begeven. Als katholiek opgevoed en katholiek praktiserend man vind ik het onwaardig dat het debat wordt teruggebracht tot twee stellingen, naar een loopgravenpolitiek. Ik betreur dat dit is gebeurd.

Ten tweede betreur ik dat het debat van het Parlement naar de straat wordt gebracht. Ikzelf en vele van mijn collega's werden overspoeld met brieven waarin werd aangeduid wat wij dienden te doen en waarin zelfs beschuldigingen werden geuit.

Het is niet denkbeeldig dat deze materie op de straat wordt beslecht: in mijn streek werden informatiecampagnes tegen abortus gevoerd in de winkelstraten. Ik zou het betreuren indien die weg wordt gevolgd.

Stilaan rijst bij mij de vraag: wil men die wet wel veranderen? Uit de verscheidene uiteenzettingen meen ik te kunnen afleiden — sommigen zijn meer overtuigd dan anderen — dat velen zich afvragen of men de huidige wet wel kan blijven toepassen. Sommige fracties nemen initiatieven in de positieve zin en dienen amendementen in. Dit bewijst dat ze zich fundamenteel toch kunnen aansluiten bij een wetswijziging. Alle partijen die amendementen hebben ingediend, hebben daardoor duidelijk gemaakt dat ze een wetswijziging willen.

Het heeft mij uitermate verrast dat vanmorgen vanuit de CVP een oproep werd gericht tot mevrouw Herman om te praten. Ik heb de periode van de jarenlange discussies, 15 jaar, niet meegemaakt. Ik vind het spijtig dat men pas na 15 jaar ontdekt dat er nog te praten valt. Ik meen inderdaad dat er in het verleden te praten was.

Het is verrassend dat een partij die meer dan dertig jaar de macht heeft gehad in ons land niets of weinig heeft gedaan in dit verband.

Als ik de kritiek op dit voorstel analyseer, vraag ik mij af wat men wil. Men stelt volgens mij twee fundamentele vragen. Ten eerste, is de vrouw wel een wezen dat bekwaam is om zelfstandig een beslissing te nemen? Bepaalde kringen betwisten dat de vrouw daarvoor voldoende volwassenheid heeft. De tweede vraag is of de geneesheer wel de moreel betrouwbare partij is.

Dit vind ik zeer gewichtige vragen en elementen die de basis van onze maatschappij schudden. Is de vrouw een volwaardig en volwassen wezen en is een dokter een moreel betrouwbare partij?

Die vragen moet men durven te beantwoorden. Is het antwoord «ja», dan is het probleem niet meer zo scherp, althans niet volgens mij. Is het antwoord «neen», dan is er een probleem zowel voor de vrouw als voor de dokter.

De feiten zijn anders dan men hier soms poogt aan te tonen. Ik zal niet herhalen wat anderen hebben gezegd over statistieken en abortus in het buitenland. Moet men nog altijd aan struisvogelpolitiek doen? Ook als katholiek moet men durven toe te geven dat er iets moet worden gedaan in de positieve zin, namelijk abortus indijken met alle mogelijke middelen.

Wie heeft voorstellen gedaan om het abortusprobleem in te dijen? Er zijn geen voorstellen van de partij die beweert hogere ethische waarden te eerbiedigen.

Anderen hebben de moed gehad — hoeveel durf dat ook vergt — om een voorstel van wet in te dienen. Er zijn vele debatten gevoerd in de commissie en iedereen kon voorstellen doen. Er heeft openheid geheerst in de bespreking van deze materie.

Ik betreur het dat men beweert dat het abortus *à la carte* is. Ik meen niet dat zwangerschapsonderbreking een feest is voor een vrouw. Ik had de indruk dat soms wordt beweerd dat de vrouw alles zomaar laat gebeuren en dat abortus iets alledaags is. Dat is het allerminst; het is een zware beslissing.

Mensen die durven te beweren dat abortus *à la carte* door dit voorstel wordt gestimuleerd, houden geen rekening met de volwaardigheid van de vrouw.

Sommigen beweren — zelfs schriftelijk — dat wij behoren tot de groep die moorden pleegt of toelaat moorden te plegen en dus medeplichtig zijn aan moord.

Zoals de CVP-voorzitter heeft gezegd, zou in bepaalde situaties zwangerschapsafbreking toegelaten zijn. Wat is echter het verschil? Is abortus van een foetus in noodgevallen, ingeval van verkrachting of incest, dan ook geen moord? Is die foetus dan geen levend wezen?

Deze theorie van twee maten naargelang van de omstandigheden kan men toch niet volhouden. Als gelovig mens vind ik dat men moet kiezen. Ofwel is men het volkomen oneens met het voorstel, ofwel is men het volkomen eens met deze versoepeling

van de wetgeving met de daarbij behorende begeleidende maatregelen. Op dit laatste punt heeft men te weinig de nadruk gelegd. In de commissie werd om deze begeleidende maatregelen gevraagd en in het voorstel worden ze ook aangehaald.

Ik heb een amendement ingediend dat enigszins aansluit bij wat mevrouw Tyberghien gisteren heeft gezegd, namelijk dat de vrouw niet alleen kan beslissen over het al dan niet uitvoeren van abortus. Ik ben het gedeeltelijk met haar eens, namelijk in zover haar standpunt overeenstemt met de inhoud van mijn amendement.

Mevrouw Herman, u mag het mij niet kwalijk nemen, maar ik vind dat de man in dit wetsvoorstel een beetje over het hoofd wordt gezien. Ik ga niet zo ver als mevrouw Tyberghien, die wil dat de gehele maatschappij zich met het kind in de schoot van de moeder bemoeit, maar vind toch dat de vader erbij betrokken moet zijn. Bij de artikelsgewijze bespreking zal ik de ideeën die ik daarover heb en die ik billijk en verantwoord acht, uitgebreid uiteenzetten.

Voor ons allen, dus ook voor mijzelf, is dit een moeilijk beslissingsproces. Ik ben dagelijks bezig met de vraag of deze wetswijziging ideaal is. Men kan zich overigens afvragen of een wet ideaal kan zijn. Is deze wet een bevrijding en kan zij het bestaande leed oplossen? Indien wij de garantie kunnen krijgen dat de geneesheer als « overlegplatform » fungeert, dat hij werkelijk begeleidt en indien nodig naar oplossingen zoekt, dan heb ik de indruk dat deze wetswijziging heel wat problemen oplost. Wat men ook beweert, dit voorstel bevat duidelijk positieve elementen. Het is niet in één nacht ontstaan. Ik heb alle vertrouwen in de indianers, die heel wat denkwerk hebben verricht en er ook met hun morele verantwoordelijkheid bij betrokken zijn.

Rekening houdend met mijn amendement, kan ik instemmen met de positieve elementen die deze wetgeving biedt aan onze maatschappij, waarin wij als politici niet de rapporten van professoren, juristen en dokters moeten evalueren, maar de signalen van die maatschappij zelf moeten evalueren, verwerken en naar de wetgeving omzetten. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Gijs.

De heer Gijs. — Mijnheer de Voorzitter, op dit moment van de algemene bespreking nog het woord nemen, biedt wel enkele moeilijkheden.

Ik wil namelijk niet in herhaling vervallen en mij evenmin wagen aan het beoordelen van ingewikkelde juridische overwegingen waarvan ik eerlijk moet bekennen dat ik ze niet altijd begrijp. Ik zal kort een aantal aspecten aanhalen die tot nu toe wel al zijn vermeld, maar niet werden uitgediept.

Allereerst stel ik vast — ik zal die constatering trouwens opnieuw gebruiken in mijn conclusie — dat in weerwil van het serene debat, wij naast elkaar praten. Er is geen dialoog. Iedereen verdedigt zijn eigen standpunt en geen van beide kanten is bereid om de visie van de andere tegemoet te komen. Daar is een oorzaak voor waarop ik straks zal terugkomen.

Vooraleer ik kom tot de kern van mijn uiteenzetting, wil ik even iets rechtzetten. Gisteren heeft mevrouw Aelvoet gezegd dat ik in mijn lezersbrief zou hebben geschreven dat de Agalev-vertegenwoordigers in de commissie voor of tegen zouden hebben gestemd. Dat is niet juist. Ik heb niet het woord « voor » of « tegenstemmen » gebruikt, maar wel de woorden « afwijzen » en « verdedigen ». En dat kan men in een commissie altijd doen. Zo is het ook gebeurd. Dit is een kleine rechtzetting omdat ik er niet van wil worden verdacht bepaalde feiten scheef voor te stellen.

Ik hoop dat men het mij niet kwalijk neemt dat ik de juridische bezwaren tegen het onderhavig voorstel — die trouwens door collega's van mijn fractie en door andere sprekers duidelijk werden geformuleerd — niet ga herhalen.

Onze sprekers die de juridische bezwaren hebben naar voren gebracht, hebben overtuigend aangetoond dat de fraaie verpakking van het wetsvoorstel, waarin eerbied voor het beginnend menselijk leven en veroordeling van abortus als mislukking

herhaaldelijk voorkomen, helemaal niet past bij de inhoud van de wettekst zelf.

Onze sprekers, onder wie collega Arts, hebben zich heel strikt gehouden aan de tekst van het wetsvoorstel en niet zozeer aan de memories van toelichting en de later gegeven uitleg.

Andere sprekers zullen juridische bezwaren ontwikkelen over de rechtszekerheid van de burgers, de tegenstrijdigheid tussen de bepalingen van het wetsvoorstel en bepalingen in andere wetboeken, het begrip rechtsstaat en dergelijke. Ik wil daar evenmin blijven bij stilstaan. Ik heb immers beloofd mijn betoog met geen enkel juridisch argument te staven.

Hoewel het debat op een zeer hoog niveau wordt gevoerd en vrij sereen verloopt, is het toch gebruikelijk geworden om de tegenstanders van het voorstel te beschuldigen van een soort hypocrisie, van hardvochtigheid en van *Prinzipienreiterei* tegenover de zwangere vrouw in noodsituatie. Zij worden ervan beschuldigd — zoals mevrouw Herman tijdens dit debat verklaarde — opgesloten te zitten in een ivoren toren. Uit het tot nu toe gevoerde debat blijkt dat ook de voorstanders van het voorstel in hun eigen dialectiek opgesloten zitten en dat zij bepaalde aspecten van de werkelijkheid niet zien.

De heer Lallemand heeft in zijn sereen betoog verklaard dat het moet mogelijk zijn om, vanuit het pluralisme in onze cultuur, voor een ander te aanvaarden wat men voor zichzelf op morele gronden niet accepteert.

Hij voegde eraan toe dat in de ons omringende landen, die volgens hem diep christelijk zijn — wat kan worden betwijfeld —, de strafwet inzake abortus grondig werd geliberaliseerd en dat hij niet gelooft dat door het schrappen van abortus uit de strafwet fundamentele Europese christelijke waarden zullen worden aangetast. Ik geloof van wel en zal dat dan ook verder proberen te ontwikkelen.

Hij zegde ook dat wij het hedendaags denken niet als immoreel mogen verwerpen, maar dat de wetgever zich moet aanpassen aan de evolutie van de maatschappij en van de veranderende waardenbeleving in onze samenleving. Ook de vorige spreker zegde dat wij hier niet zijn om waardeoordelen uit te spreken, maar dat wij de signalen uit de ontwikkelende maatschappij moeten opvangen en die moeten omzetten in wetten. Dat doen wij echter meestal niet en gelukkig maar.

Binnenkort zullen wij, bijvoorbeeld en zo hoop ik althans, de doodstraf uit ons wetboek schrappen. Ik zou echter in een enquête niet aan de bevolking willen vragen of zij het daarmee eens is. Ik ben niet zeker dat het signaal dat wij bij een enquête omtrent de doodstraf van de bevolking zouden krijgen, ons zal leiden tot het coderen van dat antwoord in een wetsbeslissing.

Wij worden allen gedreven door onze eigen principes, door ons eigen mens- en maatschappijbeeld. Wij zijn niet alleen « wettenmakers », maar ook politici en dat betekent meer dan alleen maar de verantwoordelijkheid om wetten te maken. Wij moeten niet alleen ordenend optreden, maar in ons optreden moeten wij uitgaan van een mensbeeld, waaruit dan een maatschappelijk ideaal voortvloeit dat wij willen realiseren.

Verdwijzend naar het standpunt van de Belgische bisschoppen, stelde de heer Lallemand de vraag hoe men een mentaliteit individueel of collectief kan wijzigen. Indien men vindt dat het Parlement alleen maar signalen moet opvangen en omzetten in codes, is het normaal dat men ook denkt dat ons werk geen enkele invloed kan hebben op de mentaliteit van de bevolking. Wij moeten de invloed van ons wetgevend werk op de mentaliteit van de bevolking niet overschatten, maar toch ook niet onderschatten. Wanneer een geëngageerd politicus vaststelt dat de maatschappij zich ontwikkelt in een richting die steeds verder afwijkt van zijn politiek ideaal, dan mag hij zich daar niet bij neerleggen, maar dan moet hij, integendeel, middelen zoeken om de trend die hij fataal acht, om te buigen.

De noordelijke Staten van de Europese Gemeenschap sterven mijns inziens een langzame dood. In België en in de ons omringende landen zijn er te weinig geboorten om een gezonde samenleving in stand te houden. Dit is een loutere vaststelling. Niet

alleen de vergrijzing, maar ook de vermindering van de bevolking zal tegen het einde van de eeuw ernstige problemen doen rijzen.

In ons land waren er in 1986, het jongste jaar waarover ik volledige gegevens heb, 117 271 geboorten. Dit is op zichzelf te weinig.

Volgens de cijfers van mevrouw Herman hebben er jaarlijks ongeveer 15 900 zwangerschapsonderbrekingen plaats. Samengeteld betekent dit dat er in 1986 ongeveer 133 221 vrouwen zwanger waren. Twaalf à dertien procent hiervan hebben hun zwangerschap laten afbreken. Volgens de voorstanders van het wetsvoorstel verkeerden dus minstens 12 pct. van de zwangere vrouwen in ons land in een extreme noodsituatie als gevolg van hun zwangerschap. Deze noodsituatie was in elk geval voor bijna 13 pct. van de zwangere vrouwen groot genoeg om te beslissen dat een mens in wording niet de kans mag krijgen geboren te worden en dat het recht van de zwangere vrouw om uit haar noodsituatie te geraken groter is dan het recht op leven van de mens in wording.

Moeten wij dan niet vaststellen dat onze maatschappij en onze cultuur evolueren in een richting waarin een evenement dat eigenlijk een centrale belangrijke — wij noemen het nog altijd een blijde — gebeurtenis zou moeten zijn, in het individueel familiaal en collectief leven, meer en meer wordt ervaren als een ongeluk, zelfs als een ramp? Blijkbaar is dit voor 10 pct. van de zwangere vrouwen zelfs een onoverwinbare ramp.

Is een maatschappij waar steeds minder ruimte blijkt te zijn voor nieuwe mensen niet ernstig ziek?

Moeten wij als geëngageerde politici niet alleen verantwoordelijk voor de hedendaagse maatschappij, maar ook mede verantwoordelijk voor de toekomst, ons gewoon neerleggen bij de vaststelling dat het hedendaagse denken — zoals de heer Lallemand zegde — niet als immoreel moet worden verworpen, of is het ons ook toegestaan politiek vast te stellen dat de waardenverschuiving, waarvan wij de getuige zijn, potentiële gevaren inhoudt voor onze collectieve toekomst?

Is het in de loop van de geschiedenis niet herhaaldelijk gebleken dat de politici die zich toen verzetten tegen schijnbaar onafwendbare evoluties van de tijdsgeest achteraf toch gelijk kregen?

Mevrouw Herman-Michielsens. — Mijnheer de Voorzitter, verontschuldigd mij voor de onderbreking. Dit cijfer is gebaseerd op de huidige strafwetgeving. Als u dit beschouwt als een aantijging van de Belgische bevolking, dan wil ik u zeggen dat de cijfers tussen de twee wereldoorlogen, die natuurlijk berusten op de kwalijke gevolgen van abortus die er nu niet meer zijn, omstreeks de 60 000 per jaar schommelden.

De heer Gijs. — Ik zal straks op enkele van uw opmerkingen ingaan, mevrouw Herman. Ik denk echter dat de zwangerschapsafbrekingen tussen de twee wereldoorlogen zo clandestien waren dat ze moeilijk met cijfers kunnen worden aangetoond. Ik denk dat u er voordeel bij hebt om enigszins ruime schattingen te maken. Anderen hebben er misschien voordeel bij om te zeggen dat er in die tijd bijna geen abortussen werden gepleegd. Ik ben zo nederig om te zeggen dat ik het helemaal niet weet omdat daarover geen betrouwbare gegevens bestaan.

Ik zal u een voorbeeld geven dat bewijst hoe gevaarlijk het is om zich als politicus te beperken tot het volgen van signalen van de tijdgeest.

In de jaren dertig evolueerde de publieke mentaliteit in grote mate in de richting van het autoritaire denken, nieuwe orde en fascisme. Wij hebben vandaag de neiging om te vergeten dat deze evolutie in het denken niet alleen haar uiting vond in extreem nationalistische en autoritaire partijen en bewegingen, maar dat de zogenaamde traditionele partijen, katholieken, socialist en liberalen ook sterk doordrongen waren van autoritaire ideeën. De politici van die tijd die nog openlijk de oude parlementaire en democratische waarden verdedigden, werden

door een groot deel van het toenmalige publiek beschouwd als ouderwets, conservatief en strijdend voor een verloren zaak.

Dit voorbeeld heb ik slechts gegeven om te illustreren dat het zich niet neerleggen bij de krachtlijnen van een hedendaagse evolutie niet noodzakelijk een uiting is van een krampachtig conservatisme, maar integendeel een uiting kan zijn van een progressieve en dynamische politieke optie.

Het lijkt op zijn minst vreemd dat blijkbaar iedereen ervan overtuigd is dat het ongeboren menselijk leven rechten heeft, dat abortus ten gronde de minst goede oplossing is om aan de problemen die een zwangerschap kan meebrengen te ontsnappen, dat de abortuspraktijk een maatschappelijk verschijnsel is dat zou moeten worden bestreden en dat toch de vraag niet wordt gesteld naar de oorzaken van dit maatschappelijk verschijnsel.

Zelfs als men zich tegen beter weten in vastklampt aan het geloof dat het haast geheel schrappen van abortus uit de strafwet, het aantal abortussen zal doen verminderen, dan nog moet het voor iedereen duidelijk zijn dat dit nooit meer kan betekenen dan een *kurieren am Symptom*.

Ik heb niet de pretentie en ik zou het ook niet kunnen, om de huidige maatschappij in haar dynamiek te ontleden. Ik wil wel enkele fenomenen en vragen aan tegenstanders van vandaag voorleggen, die misschien tot verdere reflectie en tot een verdere discussie aanleiding kunnen geven.

Eerst leg ik er de nadruk op dat mensen die vanuit hun religieuze opvatting het recht op leven als een absolute waarde verdedigen, evenveel begrip en medelijden kunnen opbrengen als om het even wie, voor de problemen waarmee zwangere vrouwen in de hedendaagse maatschappij kunnen worden geconfronteerd. De rooms-katholieke kerk heeft trouwens de traditie strenge normen te hanteren maar zeer tolerant te zijn op het gebied van de naleving ervan. Ik vind dat een menselijke manier van denken.

Ik respecteer uiteraard de sprekers die hier vanuit hun christelijke overtuiging het wetsvoorstel hebben verdedigd, maar ik heb tot nog toe hun argumentatie en de stap die ze doen niet begrepen, maar dat komt misschien nog wel.

Op argumenten als zouden de tegenstanders van het niet strafbaar stellen van abortus, vaak voorstander zijn van het recht op doden, bijvoorbeeld in geval van oorlog, ga ik natuurlijk niet in. Op die manier kan men alles bewijzen.

M. Lallemand. — Vous avez raison.

De heer Gijs. — Onze bezorgdheid voor vrouwen die tot abortus willen overgaan is des te groter omdat meestal niet de vrouwen die in deze noodsituatie terechtkomen, verantwoordelijk zijn, maar wel de maatschappij waarin ze leven.

Wanneer wij proberen een synthese te maken van de onvolledige en moeilijk te interpreteren statistieken over de motieven voor abortus, dan valt het op dat extreme situaties als incest en verkrachting, die door onze tegenstanders zo graag worden aangevoerd, slechts voor een bijna onbeduidend percentage van de zwangerschapsafbrekingen in aanmerking komen.

De meerderheid van de motieven kan worden teruggebracht tot financiële, sociale, economische en relationele problemen. Is het niet op zijn minst merkwaardig dat in dit deel van de wereld waar wij wonen, waar de materiële welstand en de spreiding daarvan een voorheen nooit gekende hoogte hebben bereikt, het aanvaarden van kinderen blijkbaar steeds moeilijker wordt? Wij zouden over dergelijke vragen moeten nadenken.

Kunnen we niet tenminste de vraag stellen of de ongebreidelde behoefte aan steeds meer welstand, meer comfort en meer consumptie niet tot gevolg heeft dat de waarde van een menselijk leven niet in toenemende mate wordt afgewogen aan de hand van het consumptievermogen van de mensen? Ik zal de laatste zijn om de vrouw te veroordelen voor wie een onverwachte zwangerschap in deze zin een levensbedreiging vormt.

Een kind kan immers haar bewegings- en keuzevrijheid aanzienlijk beperken, haar levenswijze in gevaar brengen, haar afhankelijkheid van andere mensen vergroten en haar consumptiemogelijkheden beperken. Wanneer haar door de samenleving wordt opgedrongen dat deze veranderingen de kwaliteit van haar leven grondig zullen veranderen, dan kan niemand betwisten dat deze vrouw subjectief in een noodsituatie verkeert, maar evenmin kan worden betwist dat het hier om een waardenverhouding gaat die de meesten onder ons, althans dat hoop ik, niet als de ideale waardenbeleving zullen ervaren.

In dit verband ga ik even in op een aantal argumenten die de heer Lallemand en mevrouw Herman in hun toespraak hebben ontwikkeld in verband met het zogenaamd hedendaags denken en leven. Zo wees onze geachte collega Lallemand erop dat in de periode toen de huidige bepalingen van de strafwet inzake vruchtafdriving werden opgesteld, niet de bescherming van het menselijk leven de grote bekommering was, maar dat er andere overwegingen inzake de orde van de familie en de goede zeden ten grondslag aan de huidige wetsbepalingen lagen. Deze opmerking hangt samen met de opvatting van onze collega dat de strafwet door de bevolking niet wordt ervaren als een morele code en dat zelfs het schrappen van deze bepalingen geen invloed zou hebben op de evolutie van het aantal abortussen.

Integendeel, aan de hand van voorbeelden uit Nederland trachten sommige collega's aan te tonen dat de totale of de gedeeltelijke «depenalisering» van de zwangerschapsafbreking tot een vermindering van het aantal zwangerschapsafbrekingen zou leiden. Mocht dat waar zijn, dan zou dat worden geconstateerd in alle landen waar de strafwet inzake zwangerschapsafbreking wordt versoepeld. Het gaat hier over een geval dat statistici «spurious correlation» noemen. Het is niet omdat twee fenomenen zich in eenzelfde periode in een bepaalde richting ontwikkelen dat het ene fenomeen oorzaak zou zijn van het andere.

De heer Lallemand heeft eraan toegevoegd dat in de maatschappijen waar de ouders hun kinderen maximale kansen willen geven het probleem van de «depenalisering» van de zwangerschapsafbreking tegelijkertijd is ontstaan. Ook hier kunnen wij in zekere zin spreken van een «spurious correlation».

In welke maatschappijen willen de ouders de grootste kansen geven aan hun kinderen? Dat is natuurlijk in de zeer welvarende maatschappijen, waar ook de meeste kinderen een kans krijgen. Met andere woorden, wanneer er weinig kinderen zijn zal er veel geld aan worden besteed. De ongeloflijk, bijna onzedelijk, hoge uitgaven die in de loop van de volgende maand aan speelgoed en Sint-Niklaasgeschenken worden besteed, illustreren dat wij in een maatschappij leven waar kinderen zeldzaam zijn en waar men niet meer weet wat met kinderen aan te vangen.

Andere collega's, vooral van mijn fractie, hebben erop gewezen dat de misdrijven die in het Strafwetboek worden bepaald door de meerderheid van de bevolking als een moreel oordeel vanwege de overheid wordt ervaren over wat wel en niet mag. Misschien is dat niet logisch vanwege de burgers maar de feiten zijn sterker dan logica of woorden.

De vaststelling dat in de maatschappijen en de culturen waar de ouders hun kinderen maximale kansen willen geven, ook het probleem van de depenalisering van abortus ontstaat, legt de vinger op de wonde, maar niet in de zin die de heer Lallemand eraan geeft. Immers, wanneer er alleen maar ruimte wordt gelaten voor gewenste of, beter gezegd, geplande kinderen, dan is het normaal dat de ouders in hun planning ook in de nodige financiële uitgaven zullen voorzien die kinderen nu eenmaal met zich brengen. Hoe minder kinderen er in een samenleving zijn, hoe meer geld eraan wordt besteed. In dit verband ga ik even in tegen de opvatting dat alleen maar geplande kinderen gelukkige kinderen kunnen zijn.

Ook de heer Cooreman heeft dat aspect ontwikkeld. Deze denkwijze maakt deel uit van het modale denkpatroon van onze bevolking, maar steunt op geen enkel waargenomen feit. Niemand weet trouwens hoeveel moeders en ook vaders in paniek zijn geraakt bij een onverwachte zwangerschap en na de

geboorte gelukkige ouders van een gelukkig kind zijn geworden. Het omgekeerde kan even goed waar zijn. Een man en een vrouw die samen beslissen een eerste kind ter wereld te laten komen, kunnen zich meestal geen precies idee vormen van wat dit kind zal zijn en welke zorgen zij zullen hebben in de begeleiding van dit kind naar de volwassenheid.

Ik weet er even weinig van als degenen die de slogan «gewenste kinderen, gelukkige kinderen» adverteren, maar ik kan me best voorstellen dat de gewenste kinderen die niet beantwoorden aan de verwachtingen van hun ouders ook wel eens ongelukkige kinderen zouden kunnen zijn.

Hiermee bedoel ik helemaal niet dat gezinsplanning verwerpelijk zou zijn, integendeel. Deels uit vrije wil en deels uit de toenemende druk om een groter inkomen te verwerven, is het twee-inkomensgezin de regel geworden en het één-inkomensgezin de uitzondering. Dat in een dergelijke situatie de uitbreiding van het gezin moet worden gepland, ligt voor de hand en dat steeds meer mensen het krijgen van kinderen liever niet meer ondergaan als een fataliteit, zoals collega Lallemand het uitdrukte, maar eerder als het gevolg van een bewuste keuze, lijkt me eveneens evident.

Sommige mensen oordelen dat zij volkomen soeverein zijn en dat zij zelf beslissen over hun eigen lot. Toch zal in ieder menselijk leven het kunnen aanvaarden van een fataliteit, van een niet-gepland evenement dat het leven grondig kan wijzigen, een noodzakelijkheid blijven. Wanneer een niet-geplande zwangerschap in de regel zal worden ervaren als een ramp, het onrechtvaardig toeslaan van het noodlot, dan betekent die volgens ons niet dat zulks een zwangerschapsafbreking rechtvaardigt. De rechten van een groeiende mens wegen zwaarder door dan de rechten van een volwassen individu wiens planning in de war loopt.

Op dit punt van mijn betoog past het misschien even in te gaan op het verwijt dat onze houding wordt ingegeven door individuele religieuze motieven en dat we het recht niet zouden hebben deze op te dringen aan het geheel van de bevolking.

Ik zegde reeds dat het me heeft getroffen dat sommige leden van de Senaat zich beroepen op een christelijke levensvisie om het hier behandelde voorstel te steunen. Zij mogen dat blijkbaar wel. Hun argumenten zijn enerzijds gezagsargumenten, waarbij getuigenissen van al of niet bekende christenen of hoogwaardigheidsbekleders binnen de kerk worden geciteerd, terwijl zij anderzijds de christelijke levensvisie beperken tot de plicht te zorgen voor de mensen in nood.

Ik breng alle respect op voor de opvattingen en opinies van alle christenen, zelfs als die afwijken van de visie die door kerkelijke gezagdragers wordt voorgehouden. Er is bij mijn weten niemand in deze vergadering, en zeker niet op de banken van de christelijke volkspartij, die niet bereid zou zijn om mensen in nood met alle middelen bij te staan.

Het essentiële verschil tussen een religieuze houding tegenover de mens en zijn maatschappij, ongeacht de oorsprong van de betrokken godsdienst en de vrijzinnige houding, bestaat erin dat de religieuze mens zijn eigen ik niet beschouwt als het begin en het einde van de wereld, maar zichzelf waarneemt als een klein, zij het verantwoordelijk deeltje van een kosmisch proces dat een bedoeling heeft, maar tegelijk grotendeels mysterieus blijft. De waardigheid van ieder mens hangt in deze visie niet in de eerste plaats af van zijn intelligentie, zijn materieel of intellectueel vermogen, zijn prestaties of individuele verdiensten, maar wel van zijn roeping om deel te nemen aan een voortdurend schepingsproces.

Ik geef toe dat dit een religieuze houding is. Dit is een geloof. Wie durft echter te beweren dat zijn opvatting over de mens in de maatschappij niet geïnspireerd is door een geloof? Welke politieke overtuiging is geïnspireerd door feiten? Een eerlijke politieke overtuiging steunt altijd op een geloof dat al dan niet religieus is.

De mens die zichzelf meer en meer ziet als een onafhankelijk soeverein individu, als het centrum van de wereld, kan de

onafwendbare fataliteiten van het leven niet verwerken. Noch tans zijn het geboren worden, het opnemen van verantwoordelijkheid voor nieuwe mensen, lijden en dood, even eigen aan het menselijk leven als de gelukkige momenten ervan.

Collega Arts heeft al gesproken over wat hij de ik-maatschappij noemt. Het ongebreideld cultiveren van de waarde van de persoonlijke vrijheid en van hedonistische waarden leidt tot het verwerpen van persoonlijke verantwoordelijkheid tegenover de collectiviteit waartoe men behoort. Dit moet ons allemaal ongerust maken.

De op het eigen ego betrokken samenleving leidt tot het atomiseren van deze samenleving, tot extreem individualisme, egocentrisme en egoïsme. In een dergelijke maatschappij komt minder en minder ruimte vrij voor kinderen, en dus voor de toekomst. Ieder politicus zou zich daarover zorgen moeten maken.

Europese politici, christelijke, socialistische en liberale, hebben zich na de tweede wereldoorlog ingespannen om de welvaart te doen toenemen en rechtvaardig te spreiden over alle lagen van de bevolking. Ik meen dat politici en partijen — en ze zijn er naar mijn mening goed in geslaagd — die zich daarvoor hebben ingespannen, niet streefden naar een maatschappij waarin het verwerven van steeds meer welvaart, comfort en goederen die het leven plezieriger kunnen maken, als een doel op zichzelf hebben beschouwd. Onze voorgangers en wijzelf — dat hoop ik althans — hebben de hogere materiële welvaart en de meer rechtvaardige spreiding ervan gezien als een middel tot het bereiken van een doel, met name het scheppen van menswaardige levensomstandigheden voor iedereen, zodat materiële zorgen geen beletsel zouden blijven voor hun verdere ontplooiing, ook op het immateriële vlak.

Wanneer we, in weerwil van de enorme toename van de welvaart en de vrij rechtvaardige spreiding ervan vaststellen dat de drang naar meer individuele welvaart even groot is gebleven, maar dat de solidariteit onder de mensen afneemt als gevolg van de groeiende «ik-cultuur», mag minstens de vraag worden gesteld of we op de goede weg zijn.

De grote sociale bewegingen en organisaties, de arbeidersbeweging en andere, die zijn gegroeid vanuit een gevoel van solidariteit, van samenhang, van lotsgebondenheid met vele mensen, dreigen te verzanden tot gestructureerde instellingen, die in de dienstensector een grote rol spelen.

Het volstaat niet deze bewegingen te registreren en op politiek gebied te ordenen aan de hand van een aangepaste wetgeving. Een politicus met staatszin moet ook durven nadenken over de vraag of deze evolutie gaat in een richting die gunstig is voor het voortbestaan en de verdere uitbouw van de maatschappij waarvoor hij mee de verantwoordelijkheid wil opnemen. In een samenleving waar alleen maar het «ik» en het «vandaag» het gedrag en de opvattingen van de mensen bepalen, is er geen plaats meer voor kinderen en is er ook geen toekomst meer.

In periodes waarin de mensen hopen op een betere toekomst worden er ook veel kinderen geboren. Naoorlogse periodes bijvoorbeeld worden meestal gekenmerkt door een zogenaamde «baby-boom».

Sommigen beweren wel dat de «bevrijders» hieraan hebben meegeholpen. In ieder geval is het een teken van hoop op de toekomst dat kinderen worden geboren en het is een teken van wanhoop wanneer in een maatschappij geen kinderen meer worden geboren.

In de welvarende westerse landen lijkt geen hoop meer te bestaan op een betere toekomst. Wij hopen dat wij onze planeet min of meer leefbaar en het milieu zuiver zullen kunnen houden.

Aan de bewoners van de Europese Gemeenschap wordt een verdere economische, politieke en misschien monetaire integratie als groots toekomstproject voorgesteld. Het is echter voor niemand een geheim dat dit revolutionair project, hoe lovenswaardig ook, niet in staat is om bij de bevolking opnieuw een geestdriftige hoop op de toekomst te doen ontstaan.

Er is nog geen enkele ruit gesneuveld in manifestaties voor een verdere Europese integratie. Onze gevoelens doen zich daar niet gevoelen.

Het enthousiasme blijft hoffelijk, academisch en beperkt tot hen die er een mogelijkheid in zien om de Europese welvaart nog verder te doen toenemen.

Wij schakelen niet over op een toekomstproject dat het hart en de ziel van de mensen aanspreekt.

Ik zou nog lang kunnen spreken over de alarmerende symptomen die onze Westeuropese samenleving vertoont, maar het enige wat ik heb willen aantonen, is dat men geen christendemocraat hoeft te zijn om zich daar zorgen over te maken en vragen te stellen over een beleid dat tot gevolg zou hebben dat er in onze westerse samenleving meer ruimte vrijkomt voor kinderen, voor de generatie van de 21e eeuw.

Ik geef toe, daartoe moeten een aantal belangrijke begeleidende maatregelen — waarover een aantal van onze collega's hebben gesproken en nog zullen spreken — worden genomen. Maar men kan zich niet beperken tot enkele materiële maatregelen.

Verantwoordelijke politici van alle strekkingen zouden moeten samenwerken om aan onze westerse cultuur opnieuw perspectief te bieden en een nieuwe hoop op een betere toekomst. Hoe paradoxaal ook, is het misschien gemakkelijker hierover een consensus te bereiken dan over het voorstel dat we hier bespreken.

Het «depenaliseren» van zwangerschapsafbreking zal niets veranderen aan de toenemende verwerping van het ouderschap, omdat de oorzaken daarvan veel dieper liggen. Integendeel, dit wetsvoorstel kan alleen maar een stimulans zijn voor de verdere ontwikkeling van de egocentristische mentaliteit en levenswijze van de bevolking. Dit wetsvoorstel komt neer op de abdicatie van de wetgever tegenover een fenomeen dat hij niet meer kan beheersen en waarop hij geen enkele vat meer zal hebben indien we er niet in slagen de bevolking te mobiliseren voor nieuwe waarden en nieuwe hoop.

Dit wetsvoorstel is des te meer verwerpelijk, zoals sommige collega's reeds zegden, omdat het de verschrikkelijke beslissing om een toekomstig mens het recht te ontfangen te bestaan banaliseert en de waarde van een menselijk leven relativeert. De eerlijke bedoelingen van sommige verdedigers van dit wetsvoorstel zullen niet beletten dat de relativisering van de waarde van een mensenleven enorme gevolgen kan hebben in de toekomst omdat geen enkel principe nog beschikbaar zal zijn om te beletten dat uiteindelijk de gezonde, intelligente en weerbare volwassene zich het recht zal toeëigenen om te beslissen over het recht op leven van niet-intelligente en niet-weerbare kinderen, gehandicapten en niet meer intelligente en niet meer weerbare oude mensen.

Het lijkt me tenslotte duidelijk dat sommige verdedigers van dit wetsvoorstel niet alleen gedreven worden door hun opvatting dat de strafwet inzake zwangerschapsafbreking moet worden versoepeld om de kwaal te bestrijden, maar dat sommigen misschien in de eerste plaats een symbolische waarde hechten aan het tot stand komen van een dergelijke extreem vrijzinnige wet.

Het gaat om de collega's die de strijd tegen wat zij obscurantisme noemen en wat wij als één van de wortels van onze westerse beschaving opvatten, namelijk de christelijke levensvisie verder willen bestrijden. Deze houding ligt trouwens mede ten grondslag aan de totale onmogelijkheid om tot een constructieve dialoog te komen. Het pluralisme in een samenleving is een stimulans, een bron van vooruitgang en van creativiteit omdat ze tot syntheses kan leiden die beter zijn dan de oorspronkelijke stellingen.

Wanneer het pluralisme ontaardt in een onverzoenlijke strijd waarbij de vernietiging van de levensvisie en de opvattingen van de tegenstanders het doel worden, dan is dit pluralisme steriel en bovendien gevaarlijk voor de maatschappij. Bepaalde ideologieën, in Europa ontstaan en waarin nadrukkelijk de christelijke wortel van onze samenleving werd genegeerd, hebben geleid tot

mensonwaardige regimes met rampspoedige gevolgen voor grote delen van de Europese bevolking.

Hoe sereen dit debat hier in de Senaat ook zal verlopen zijn, het resultaat ervan, wat het ook moge zijn, zal in ieder geval diepe littekens achterlaten. De christen-democraten zullen zich met alle democratische middelen blijven verzetten tegen het tot stand komen van een wet die zou overeenkomen met het voorstel dat we hier vandaag bespreken.

Ik hoop dat de wonden die tijdens dit debat zijn geslagen en nog zullen worden geslagen geen politieke gevolgen zullen hebben.

Het is niet goed — ik heb dit trouwens reeds opgemerkt tijdens een vorige legislatuur — dat men over zo een belangrijk punt als leven en dood binnen een meerderheid verdeeld is. Dit bevordert de verstandhouding onder de collega's niet en kan grote moeilijkheden veroorzaken in de toekomst. Dit is geen bedreiging. Ik uit enkel een vrees. Ik hoop dan ook dat de wonden die hier werden geslagen, vlug genezen en dat wij over een zo belangrijk onderwerp tot een betere dialoog komen.

In ieder geval, wij zullen de totstandkoming van deze wet tot het einde blijven bestrijden. (*Langdurig applaus.*)

VOORSTEL VAN WET — PROPOSITION DE LOI

Indiening — Dépôt

De Voorzitter. — De heren Van Thillo en Buchmann hebben ingediend een voorstel van wet houdende hervorming van de vennootschapsbelasting.

MM. Van Thillo et Buchmann ont déposé une proposition de loi portant réforme de l'impôt des sociétés.

Dit voorstel van wet zal worden vertaald, gedrukt en rondgedeeld.

Cette proposition de loi sera traduite, imprimée et distribuée.

Er zal later over de inoverwegingneming worden beslist.

Il sera statué ultérieurement sur sa prise en considération.

INTERPELLATIONS — INTERPELLATIES

Demandes — Verzoeken

M. le Président. — Le bureau a été saisi des demandes d'interpellation suivantes :

1° De M. Hatry au Premier ministre, au Vice-Premier ministre et ministre du Budget et de la Politique scientifique et au ministre des Finances sur « les graves déviations dans l'exécution du budget de l'année 1989 et les conséquences qui en découlent dans ces circonstances sur le budget déjà déposé de 1990 »;

Het bureau heeft de volgende interpellatieverzoeken ontvangen :

1° Van de heer Hatry tot de Eerste minister, tot de Vice-Eerste minister en minister van Begroting en Wetenschapsbeleid en tot de minister van Financiën over « de ernstige ontsporingen bij de uitvoering van de begroting voor het jaar 1989 en de gevolgen daarvan voor de reeds ingediende begroting voor 1990 »;

2° De Mme Dardenne au secrétaire d'Etat à la Santé publique et à la Politique des Handicapés sur « la pratique de l'irradiation des aliments en Belgique ».

2° Van mevrouw Dardenne tot de staatssecretaris voor Volksgezondheid en Gehandicaptenbeleid over « de bestraling van eetwaren in ons land ».

La date de ces interpellations sera fixée ultérieurement.

De datum van deze interpellaties zal later worden bepaald.

Dames en heren, ik stel voor onze werkzaamheden te onderbreken.

Je vous propose d'interrompre ici nos travaux. (*Assentiment.*)

Wij zetten onze werkzaamheden vanavond te 20 uur 30 voort.

Nous poursuivrons nos travaux ce soir à 20 heures 30.

De vergadering is gesloten.

La séance est levée.

(*De vergadering wordt gesloten te 19 h 25 m.*)

(*La séance est levée à 19 h 25 m.*)